

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATEI GENERALE
DOAMNA JULIANE KOKOTT
prezentate la 15 aprilie 2021¹

Cauza C-490/20

V.M.A.

împotriva

Stolichna obshtina, rayon „Pancharevo” (Municipalitatea Sofia, Raionul Pancharevo, Bulgaria)

[cerere de decizie preliminară formulată de Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia, Bulgaria)]

„Trimitere preliminară – Cetățenia Uniunii – Articolul 21 TFUE – Dreptul de liberă circulație și de liberă ședere pe teritoriul statelor membre – Copilul unui cuplu căsătorit de același sex născut într-un stat membru – Act de naștere eliberat de acest stat membru care desemnează două mame pentru copil, printre care o resortisantă a unui alt stat membru – Reglementare națională a acestui al doilea stat membru prin care nu se admite eliberarea unui act de naștere care să desemneze două mame – Stabilirea filiației unui copil – Refuz de a indica femeia care a dat naștere copilului – Articolul 4 alineatul (2) TUE – Respectarea identității naționale a statelor membre – Intensitatea controlului jurisdicțional”

I. Introducere

1. Un stat membru trebuie să elibereze un act de naștere în care sunt înscrise două femei ca mame, dintre care una este resortisantă a acestui stat membru, ale unui copil născut în alt stat membru în care i-a fost eliberat un asemenea act de naștere? Aceasta este în esență întrebarea adresată Curții de Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia, Bulgaria) în prezenta procedură preliminară.

2. Refuzul autorităților bulgare de a elibera un asemenea act de naștere este motivat în esență de faptul că dreptul bulgar nu permite înscrierea a două mame în calitate de părinți ai unui copil într-un act de naștere. Această imposibilitate provine din faptul că, în Bulgaria, prevalează concepția familiei numite „tradițională” care constituie, potrivit indicațiilor instanței de trimitere, o valoare protejată cu titlu de identitate națională, în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE. Dat fiind că acest lucru presupune că nu poate exista decât o singură mamă a unui copil, autoritățile bulgare consideră, așadar, necesară identificarea femeii care a născut copilul pentru a o înscrie numai pe ea în actul de naștere, informație pe care cuplul în cauză refuză să o dezvăluie.

¹ Limba originală: franceza.

3. Eliberarea actului de naștere solicitat ar confirma nu numai, în fapt, cetățenia copilului în cauză, ci și statutul său de cetățean al Uniunii Europene. De aceasta depinde și posibilitatea reclamantei din litigiul principal și a soției sale de a fi considerate părinții fiicei lor în temeiul dreptului național al statului membru de origine al uneia dintre ele. În aceste condiții, instanța de trimitere a sesizat Curtea cu întrebarea dacă refuzul de a elibera un act de naștere bulgar prin care să se recunoască legăturile de rudenie stabilite în Spania este contrar articolului 21 alineatul (1) TFUE, precum și drepturilor fundamentale prevăzute de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”), definite în special la articolul 7 și la articolul 24 alineatul (2) din cartă.

4. Această problemă prezintă un caracter foarte sensibil, având în vedere competența exclusivă pe care o dețin statele membre în domeniul cetățeniei, precum și al dreptului familiei și diferențele considerabile care există, până în prezent, în cadrul Uniunii în ceea ce privește statutul juridic și drepturile recunoscute cuplurilor de același sex. În plus, aceasta are o importanță practică semnificativă, fapt demonstrat de cauza C-2/21, Rzecznik Praw Obywatelskich, aflată în prezent pe rolul Curții, al cărei cadru factual și juridic este foarte asemănător cu cel din prezenta cauză și care ridică în parte probleme aproape identice.

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

1. *Regulamentul (UE) 2016/1191*

5. Regulamentul (UE) 2016/1191/UE al Parlamentului European și al Consiliului din 6 iulie 2016 privind promovarea liberei circulații a cetățenilor prin simplificarea cerințelor de prezentare a anumitor documente oficiale în Uniunea Europeană și de modificare a Regulamentului (UE) nr. 1024/2012² scutește de obligația de legalizare sau de formalități similare anumite documente oficiale eliberate de autoritățile unui stat membru în conformitate cu dreptul său intern și al căror scop este de a stabili, între altele, nașterea și filiația. Acesta se aplică, în conformitate cu articolul 2 alineatul (1), atunci când astfel de documente trebuie să fie prezentate autorităților altui stat membru.

6. Conform considerentului (7) al regulamentului menționat, acesta nu ar trebui să oblige statele membre să elibereze documente oficiale care nu există în temeiul dreptului lor intern.

7. Articolul 2 alineatul (4) din regulamentul menționat prevede că acesta nu se aplică în ceea ce privește recunoașterea într-un stat membru a efectelor juridice asociate conținutului documentelor oficiale eliberate de autoritățile unui alt stat membru.

2. *Directiva 2004/38/CE*

8. Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a

² JO 2016, L 200, p. 1.

Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE³, definește la articolul 2 punctul 2 „membr[ii]de familie” ai unui cetățean al Uniunii după cum urmează:

- „(a) soțul;
- (b) partenerul cu care cetățeanul Uniunii a contractat un parteneriat înregistrat, în temeiul legislației unui stat membru, dacă, potrivit legislației statului membru gazdă, parteneriatele înregistrate sunt considerate drept echivalente căsătoriei și în conformitate cu condițiile prevăzute de legislația relevantă a statului membru gazdă;
- (c) descendenții direcți în vârstă de cel mult 21 de ani sau care se află în întreținerea sa, precum și descendenții direcți ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b);
- (d) ascendenții direcți care se află în întreținere și cei ai soțului sau ai partenerului, conform definiției de la litera (b);”

9. Această directivă prevede la articolul 4, intitulat „Dreptul de ieșire”:

„(1) Fără a aduce atingere dispozițiilor privind documentele de călătorie aplicabile controalelor la frontierele naționale, toți cetățenii Uniunii care dețin cărți de identitate valabile sau pașapoarte valabile și membrii familiei acestora care nu au cetățenia unui stat membru și care dețin pașapoarte valabile au dreptul de a părăsi teritoriul unui stat membru pentru a se deplasa în alt stat membru.

[...]

(3) Hotărând în conformitate cu legislația proprie, statele membre eliberează și reînnoiesc cetățenilor lor cărțile de identitate sau pașapoartele care le atestă cetățenia.

[...]”

B. Dreptul bulgar

10. Potrivit articolului 46 alineatul 1 din Constituția bulgară, care figurează în capitolul 2, intitulat „Drepturile și îndatoririle fundamentale ale cetățenilor”, „[c]ăsătoria este o uniune liberă între un bărbat și o femeie”.

11. În stadiul actual, dreptul bulgar nu permite nici căsătoria și nici o altă formă de uniune însoțită de efecte juridice între persoane de același sex.

12. Filiația este reglementată de capitolul VI din Semeen kodeks (Codul familiei)⁴. Potrivit articolului 60 alineatele 1 și 2 din acesta:

„(1) Filiația față de mamă este stabilită prin faptul nașterii.

³ JO 2004, L 158, p. 77, Ediție specială, 05/vol. 7, p. 56.

⁴ DV nr. 47 din 23 iunie 2009, modificat în DV nr. 74 din 15 septembrie 2009, în DV nr. 82 din 16 octombrie 2009, în DV nr. 98 din 14 decembrie 2010, în DV nr. 100 din 21 decembrie 2010, modificat și completat în DV nr. 82 din 26 octombrie 2012, modificat în DV nr. 68 din 2 august 2013, în DV nr. 74 din 20 septembrie 2016, modificat și completat în DV nr. 103 din 28 decembrie 2017, modificat și completat în DV nr. 24 din 22 martie 2019, modificat în DV nr. 101 din 27 decembrie 2019.

(2) Mama copilului este femeia care l-a născut, inclusiv în cazul reproducerii asistate medical.”

13. Articolul 61 din Codul familiei prevede:

„(1) Se consideră că soțul mamei este tatăl copilului născut în timpul căsătoriei sau în termen de 300 de zile de la desfacerea acesteia.

(2) În cazul în care copilul s-a născut în termen de 300 de zile de la desfacerea căsătoriei, dar după ce mama s-a recăsătorit, noul soț al mamei este considerat a fi tatăl copilului.

[...]”

14. În conformitate cu articolul 64 din Codul familiei, atunci când filiația unui copil față de unul dintre părinții săi este necunoscută, orice părinte poate să își recunoască copilul. Potrivit articolului 65 din același cod, această recunoaștere se poate face prin declarație unilaterală în fața ofițerului de stare civilă sau prin declarație cu semnătură certificată pentru conformitate de către un notar.

15. Naredba nr. RD-02-20-9 din 21 mai 2012 al ministrului dezvoltării regionale și lucrărilor publice privind funcționarea sistemului unic de înregistrare a cetățenilor (denumit în continuare „Regulamentul nr. RD-02-20-9”)⁵ prevede la articolul 12:

„(1) La înregistrarea unei nașteri survenite în străinătate, datele privind numele și prenumele posesorului actului, data și locul nașterii, sexul și filiația stabilită sunt înscrise în actul de naștere astfel cum figurează acestea în exemplarul prezentat sau în traducerea în limba bulgară a documentului străin.

[...]

(3) Atunci când filiația față de un părinte (mamă sau tată) nu este stabilită, la întocmirea unui act de naștere în Republica Bulgaria, rubrica corespunzătoare, destinată datelor referitoare la acest părinte, nu este completată și nu este marcată.

(4) În cazul în care copia sau extrasul nu conține toate datele necesare cu privire la părinți, se recurge la datele din documentele lor de identitate sau din registrul populației. Informațiile referitoare la codul numeric personal, la data nașterii, la numele de familie (dacă are unul) și la cetățenia părintelui resortisant bulgar sunt completate pe baza registrului populației. Data nașterii și cetățenia părintelui resortisant străin pot fi completate cu documentul său de identitate național. În cazul imposibilității de a completa toate datele referitoare la acest părinte, actul nu conține decât informațiile disponibile.

[...]”

⁵ DV nr. 43 din 8 iunie 2012, modificat și completat în DV nr. 4 din 14 ianuarie 2014, modificat în DV nr. 2 din 9 ianuarie 2015, modificat și completat în DV nr. 64 din 21 august 2015, modificat și completat în DV nr. 22 din 22 martie 2016, modificat și completat în DV nr. 32 din 13 aprilie 2018.

III. Situația de fapt și litigiul principal

16. V. M. A., reclamanta din litigiul principal, este resortisantă bulgară, în timp ce soția sa este resortisantă a Regatului Unit, născută în Gibraltar, unde cele două femei s-au căsătorit în anul 2018. Din anul 2015, ele locuiesc în Spania. În luna decembrie a anului 2019, s-a născut fiica lor, care locuiește, împreună cu ambii părinți, tot în Spania. Actul de naștere al acestei fiice, eliberat de autoritățile spaniole, desemnează pe reclamanta din litigiul principal ca „mama A”, iar pe soția sa ca „mamă” a copilului.

17. La 29 ianuarie 2020, reclamanta din litigiul principal a solicitat autorității competente, și anume Stolichna obshtina (municipalitatea Sofia, Bulgaria), să îi elibereze un act de naștere pentru fiica sa, acesta fiind necesar în special pentru eliberarea unui document de identitate bulgar. În susținerea acestei cereri, ea a prezentat o traducere în limba bulgară, legalizată și certificată pentru conformitate, a unui extras din registrul de stare civilă din Barcelona (Spania) referitor la certificatul de naștere al copilului.

18. Prin scrisoarea din 7 februarie 2020, municipalitatea Sofia a solicitat reclamantei din litigiul principal să prezinte, în termen de șapte zile, dovezi ale filiației copilului față de mama sa biologică. Municipalitatea Sofia a susținut în această privință că modelul de act de naștere care face parte din dreptul național în vigoare nu prevede decât o singură rubrică pentru „mamă” și o altă rubrică pentru „tată”, fiind posibilă înscrierea unui singur nume în fiecare dintre aceste căsuțe.

19. La 18 februarie 2020, reclamanta din litigiul principal a răspuns la această cerere că nu era în măsură să furnizeze informația solicitată și că, în temeiul legislației bulgare, nu era obligată să procedeze astfel.

20. Prin urmare, prin decizia din 5 martie 2020, municipalitatea Sofia a respins cererea de eliberare a unui act de naștere. Ea a motivat această decizie de respingere prin lipsa unor informații cu privire la mama biologică a copilului și prin faptul că înscrierea a doi părinți de sex feminin în actul de naștere al copilului este contrară ordinii publice din Bulgaria, care nu permite căsătoriile între două persoane de același sex.

21. Reclamanta din litigiul principal a introdus o acțiune împotriva acestei decizii de respingere la instanța de trimitere, Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia).

22. Această instanță arată că, în temeiul articolului 25 alineatul 1 din Constituția bulgară și al articolului 8 din zakon za balgarskoto grazhdanstvo (Legea privind cetățenia bulgară), copilul are cetățenie bulgară, chiar dacă, în prezent, nu are un act de naștere bulgar. Astfel, neeliberarea unui asemenea act nu ar constitui un refuz de a acorda cetățenia bulgară.

23. Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia) are îndoieli cu privire la aspectul dacă refuzul autorităților bulgare de a înregistra nașterea unei resortisante bulgare, care a avut loc în alt stat membru și care a fost atestată printr-un act de naștere în care se indică două mame, eliberat de acest din urmă stat membru, aduce atingere drepturilor conferite resortisantei bulgare respective de articolele 20 și 21 TFUE, precum și de articolele 7, 24 și 45 din cartă. Astfel, refuzul de a elibera copilului un act de naștere bulgar ar putea da naștere unor obstacole administrative serioase în calea eliberării documentelor de identitate bulgare și, prin urmare, ar putea îngreuna libera circulație a copilului și, în consecință, exercitarea deplină a drepturilor sale în calitate de cetățeană a Uniunii.

24. În plus, întrucât cealaltă mamă a copilului este resortisantă a Regatului Unit, această instanță ridică problema dacă consecințele juridice care decurg din retragerea Regatului Unit din Uniune, și în special faptul că copilul nu mai poate beneficia de statutul de cetățean al Uniunii prin intermediul cetățeniei celeilalte mame, sunt pertinente pentru aprecierea acestei chestiuni.

25. În același timp, instanța de trimitere ridică problema dacă obligația impusă, după caz, autorităților bulgare, la întocmirea unui certificat de naștere, de a înscrie în actul de naștere bulgar două mame în calitate de părinți nu ar aduce atingere identității naționale a Republicii Bulgaria, care nu a prevăzut posibilitatea de a înscrie în actul de naștere doi părinți de același sex. În această privință, instanța de trimitere arată că dispozițiile legislative care stabilesc filiația copilului prezintă o importanță fundamentală în tradiția constituțională bulgară, precum și în doctrina bulgară de drept al familiei și succesoral atât din punct de vedere pur juridic, cât și din punctul de vedere al valorilor, ținând seama de stadiul actual al evoluției societății în Bulgaria.

26. Astfel, această instanță ridică problema dacă este necesar să se găsească un echilibru între diferitele interese legitime existente în speță: pe de o parte, identitatea națională a Republicii Bulgaria și, pe de altă parte, interesele și în special dreptul la viață privată și la liberă circulație al copilului, care nu ar fi cu nimic responsabil pentru diferențele dintre scările valorilor societății între statele membre ale Uniunii. În această privință, instanța de trimitere ridică în special problema dacă un asemenea echilibru ar putea fi realizat prin aplicarea principiului proporționalității. Mai precis, aceasta dorește să afle dacă un echilibru acceptabil între aceste diferite interese legitime ar putea fi realizat dacă s-ar înscrie, la rubrica „mamă”, una dintre cele două mame menționate în actul de naștere spaniol, cu alte cuvinte fie mama biologică a copilului, fie soția sa devenită mamă a copilului potrivit unei alte proceduri (de exemplu, prin adopție), lăsând liberă rubrica „tată”.

27. În sfârșit, în ipoteza în care Curtea ar concluziona că dreptul Uniunii impune înscrierea celor două mame ale copilului în actul de naștere bulgar, instanța de trimitere ridică problema modului în care această cerință ar trebui pusă în aplicare, având în vedere că nu poate înlocui modelul de act de naștere în vigoare.

IV. Cererea de decizie preliminară și procedura în fața Curții

28. Prin urmare, prin decizia din 2 octombrie 2020, primită în aceeași zi de Curte, Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia) a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Articolele 20 și 21 TFUE, precum și articolele 7, 24 și 45 din [cartă] trebuie interpretate în sensul că nu permit autorităților administrative bulgare, sesizate cu o cerere de eliberare a unui certificat care să ateste nașterea unui copil resortisant bulgar într-un alt stat membru al Uniunii Europene, care a fost atestată printr-un act de naștere spaniol în care sunt înscrise ca mame două persoane de sex feminin, fără alte precizări cu privire la aspectul dacă una dintre acestea ar fi mama biologică a copilului și, în cazul unui răspuns afirmativ, care anume, să refuze eliberarea unui act de naștere bulgar pentru motivul că reclamanta ar refuza să indice care ar fi mama biologică a copilului?

- 2) Articolul 4 alineatul (2) TUE și articolul 9 din [cartă] trebuie interpretate în sensul că respectarea identității naționale și a identității constituționale a statelor membre ale Uniunii Europene presupune ca acestea din urmă să dispună de o largă putere de apreciere în ceea ce privește normele de stabilire a filiației? Mai precis:
- Articolul 4 alineatul (2) TUE trebuie interpretat în sensul că permite statelor membre să solicite informații privind filiația biologică a copilului?
  - Articolul 4 alineatul (2) TUE coroborat cu articolul 7 și cu articolul 24 alineatul (2) din cartă trebuie interpretat în sensul că, pentru realizarea unui echilibru al intereselor, este indispensabil să se evalueze comparativ identitatea națională și identitatea constituțională a unui stat membru, pe de o parte, și interesul superior al copilului, pe de altă parte, având în vedere că nici în ceea ce privește valorile, nici din punct de vedere juridic nu există în prezent un consens cu privire la posibilitatea de a solicita înscrierea într-un act de naștere, în calitate de părinți, a unor persoane de același sex, fără alte precizări cu privire la aspectul dacă una dintre acestea este părintele biologic al copilului și, în caz afirmativ, care anume? În cazul unui răspuns afirmativ la această întrebare, cum ar putea fi realizat în mod concret acest echilibru al intereselor?
- 3) Răspunsul la prima întrebare este influențat de consecințele juridice ale Brexitului, în măsura în care o mamă, indicată în actul de naștere eliberat în alt stat membru, este resortisantă a Regatului Unit, iar cealaltă mamă este resortisantă a unui stat membru al Uniunii Europene, ținând seama în special de faptul că refuzul de a elibera copilului un act de naștere bulgar constituie un obstacol în calea eliberării de către un stat membru al Uniunii Europene a unui document de identitate copilului și, eventual, îngreunează exercitarea deplină a drepturilor sale în calitate de cetățean al Uniunii?
- 4) În cazul unui răspuns afirmativ la prima întrebare, dreptul Uniunii, în special principiul efectivității, impune autorităților naționale competente să deroge de la modelul de redactare a unui act de naștere care face parte integrantă din dreptul național aplicabil?”

29. La 19 octombrie 2020, președintele Curții a admis cererea instanței de trimitere de judecare a prezentei cauze potrivit procedurii preliminare accelerate, conform articolului 105 alineatul (1) din Regulamentul de procedură al Curții.

30. Reclamanta din litigiul principal, guvernele german, spaniol, italian, maghiar, polonez și slovac, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise cu privire la întrebările preliminare. În ședința din 9 februarie 2021 au intervenit reclamanta din litigiul principal, guvernele bulgar, spaniol, italian, maghiar, neerlandez și polonez, precum și Comisia.

V. Apreciere

A. Cu privire la premisele de fapt ale cauzei principale și la impactul lor asupra analizei întrebărilor preliminare

31. Este necesar mai întâi să se clarifice câteva premise de fapt ale deciziei de trimitere care au fost contestate de guvernul bulgar în ședință, precum și impactul lor asupra analizei întrebărilor preliminare.

32. Instanța de trimitere afirmă în mai multe rânduri în decizia de trimitere că ar fi cert că copilul are cetățenie bulgară în temeiul articolului 25 alineatul 1 din Constituția Bulgariei. Potrivit acestei dispoziții, „[e]ste cetățean bulgar orice persoană născută din cel puțin un părinte care deține cetățenia bulgară”. În această privință, guvernul bulgar a confirmat, în ședința în fața Curții, că dobândirea cetățeniei bulgare în temeiul dispoziției citate anterior se face de plin drept, cu alte cuvinte nu este necesar niciun act administrativ prin care să se acorde cetățenia.

33. Or, dat fiind că, în temeiul articolului 60 alineatul 2 din Codul familiei, mama copilului este „femeia care l-a născut” (denumită în continuare „mama biologică”) și că această informație lipsește tocmai în litigiul principal, guvernul bulgar a contestat, în ședință, afirmația instanței de trimitere potrivit căreia ar fi cert că copilul are cetățenie bulgară. Cu alte cuvinte, Bulgaria nu recunoaște filiația dintre reclamanta din litigiul principal și copil și, în consecință, faptul că acesta are cetățenie bulgară doar pe baza prezentării actului de naștere spaniol.

34. Guvernul bulgar a subliniat, desigur, și că ar fi suficient, în vederea acordării cetățeniei bulgare copilului, ca reclamanta din litigiul principal să își recunoască maternitatea conform articolului 64 din Codul familiei. Această posibilitate nu ar fi rezervată unui bărbat într-o relație heterosexuală și nici supusă dovedirii filiației biologice. Cu alte cuvinte, chiar dacă reclamanta din litigiul principal nu ar fi mama biologică în sensul articolului 60 alineatul 2 din Codul familiei, ea ar putea dobândi astfel statutul de mamă a copilului în temeiul dreptului bulgar (și deveni ceea ce vom numi ulterior „mama legală”). Totuși, această situație ar avea drept consecință, tot potrivit explicațiilor guvernului bulgar, eliminarea oricărei legături de filiație între copil și mama sa biologică în temeiul dreptului bulgar.

35. În această privință, trebuie amintit că nu este de competența Curții, în cadrul procedurii de cooperare instituite la articolul 267 TFUE, să repună în discuție aprecierea situației de fapt, luând în considerare legislația națională aplicabilă astfel cum a fost efectuată de instanța de trimitere⁶. În aceste condiții, Curtea este, în principiu, legată de ipoteza potrivit căreia copilul are cetățenie bulgară.

36. Or, având în vedere incertitudinile aparente care însoțesc această întrebare și pentru a da un răspuns util instanței de trimitere, prezenta cauză trebuie examinată din perspectiva a două ipoteze.

37. Prima este aceea în care copilul nu a dobândit cetățenia bulgară de plin drept, întrucât reclamanta din litigiul principal nu este mama sa biologică, și nici nu o poate dobândi în viitor, întrucât reclamanta nu dorește nici să își recunoască maternitatea în conformitate cu articolul 64 din Codul familiei. A doua ipoteză este aceea în care a dobândit-o, întrucât reclamanta din litigiul principal este într-adevăr mama sa biologică sau ar putea să o dobândească ca urmare a recunoașterii maternității sale de către reclamantă conform articolului 64 din acest cod.

38. Deși, în prima ipoteză, copilul nu este cetățean al Uniunii în temeiul articolului 20 alineatul (1) a doua teză TFUE, trebuie totuși subliniat că situația din litigiul principal nu este însă exclusă din domeniul de aplicare al dreptului Uniunii. Astfel, în această ipoteză, se ridică problema dacă o cetățeană a Uniunii – reclamanta din litigiul principal – care și-a exercitat dreptul la liberă circulație și a devenit mamă a unui copil împreună cu soția sa în temeiul dreptului național al unui alt stat membru poate solicita statului său membru de origine să recunoască această situație și să elibereze, în acest scop, un act de naștere care desemnează pe cele două femei în calitate de

⁶ A se vedea în acest sens Hotărârea din 16 iunie 2015, Gauweiler și alții (C-62/14, EU:C:2015:400, punctul 15), precum și Hotărârea din 25 octombrie 2017, Polbud – Wykonawstwo (C-106/16, EU:C:2017:804, punctul 27).

părinți ai copilului în cauză. Formularea primei și a celei de a doua întrebări preliminare nu exclude astfel examinarea acestora din punctul de vedere al reclamantei din litigiul principal, dat fiind că nu se referă în mod expres sau exclusiv la dreptul la liberă circulație al copilului.

39. De asemenea, în ceea ce privește a doua ipoteză, trebuie arătat că întrebările preliminare nu ar rămâne nicidecum fără obiect dacă maternitatea (biologică sau legală) a reclamantei din litigiul principal ar fi dovedită. Desigur, formularea primei întrebări preliminare poate da impresia că emiterea unui act de naștere bulgar depinde numai de identificarea mamei (biologice) a copilului. Or, în realitate, nici chiar identificarea reclamantei ca mamă a copilului nu ar schimba cu ceva faptul că autoritățile bulgare nu sunt dispuse să elibereze actul de naștere solicitat care desemnează, la fel ca actul de naștere spaniol, pe reclamanta din litigiul principal și pe soția sa în calitate de mame ale copilului. Această împrejurare a fost confirmată de guvernul bulgar în ședință. Refuzul de a elibera actul de naștere solicitat generează, în plus, imposibilitatea *de facto* a copilului de a obține un document de identitate bulgar. Prin urmare, se ridică încă problema compatibilității acestei situații cu articolele 20 și 21 TFUE, precum și cu articolele 7, 24 și 45 din cartă.

40. În consecință, în orice caz, Curtea va trebui să răspundă la întrebarea dacă dreptul Uniunii obligă un stat membru să recunoască, în scopul eliberării unui act de naștere, filiația unui copil față de un cuplu de femei căsătorite astfel cum a fost stabilită printr-un document oficial eliberat de un alt stat membru sau dacă, dimpotrivă, acest prim stat membru este liber să stabilească filiația în conformitate cu dreptul său național atunci când aceasta implică recunoașterea numai a unei femei ca mamă⁷.

41. Aspectul dacă autoritățile bulgare pot solicita informații cu privire la identitatea mamei biologice a copilului, evidențiat de instanța de trimitere în prima sa întrebare preliminară, nu are, așadar, caracter independent. Astfel, dacă Bulgaria trebuie să recunoască filiația copilului față de cele două femei desemnate ca mame în actul de naștere spaniol, identificarea mamei biologice trece pe plan secund, dat fiind că autoritățile bulgare ar fi în orice caz obligate să le înscrie pe cele două femei ca mame în actul de naștere. În schimb, dacă Bulgaria este liberă să stabilească filiația în conformitate cu dreptul său național, aceasta implică în mod necesar că poate considera o singură femeie ca fiind mama copilului, indiferent că este mama biologică sau cea care l-a recunoscut.

B. Abordarea care trebuie urmată

42. Având în vedere considerațiile care precedă, este necesar ca prima și a doua întrebare preliminară, astfel cum au fost delimitate la punctul 40 din prezentele concluzii, să fie examinate împreună. În acest cadru, se va răspunde de asemenea la a treia întrebare preliminară, care privește consecințele Brexitului asupra situației din litigiul principal.

⁷ Această întrebare este foarte asemănătoare cu cea care a fost adresată Curții de instanța de trimitere în cauza C-2/21, *Rzecznik Praw Obywatelskich*, evocată la punctul 4 din prezentele concluzii. Astfel, cauza respectivă privește copilul unei resortisante poloneze, căsătorită cu o irlandeză, care locuiesc împreună în Spania. Acest stat membru a emis un act de naștere care desemnează pe cele două femei în calitate de mame ale copilului. Instanța de trimitere solicită în acest caz Curții să stabilească dacă autoritățile administrative poloneze pot refuza transcrierea actului de naștere respectiv, transcriere care este necesară pentru a permite copilului să obțină un document de identitate polonez, pentru motivul că dreptul polonez nu prevede calitatea de părinte pentru cuplurile de același sex și că actul de naștere menționat desemnează ca părinți persoane de același sex.

43. Pentru a răspunde astfel la aceste întrebări, trebuie să se examineze, în primul rând, dacă refuzul de a elibera actul de naștere solicitat constituie, în ceea ce privește fiecare dintre ipotezele evocate la punctul 37 de mai sus, cu alte cuvinte dacă copilul are sau nu are cetățenia bulgară, un obstacol în calea drepturilor consacrate de partea a doua din TFUE, în special a dreptului cetățenilor Uniunii de liberă circulație și ședere pe teritoriul Uniunii în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE.

44. În al doilea rând, este necesar să se analizeze dacă un eventual obstacol în calea liberei circulații poate fi justificat, în special în raport cu articolul 4 alineatul (2) TUE, care garantează respectarea identității naționale a statelor membre. Instanța de trimitere abordează acest aspect mai detaliat în cadrul celei de a doua întrebări preliminare. În această privință, va fi vorba în special despre a stabili dacă invocarea identității naționale necesită o evaluare comparativă cu alte interese, precum drepturile fundamentale prevăzute de cartă, menționate în prima întrebare preliminară, și care este, eventual, intensitatea controlului exercitat de Curte.

45. Această analiză va fi efectuată mai întâi pentru prima ipoteză evocată la punctul 37 de mai sus, și anume aceea în care copilul nu are cetățenia bulgară. În acest cadru, se va răspunde și la întrebarea, ridicată cel puțin în mod implicit în ședință, dacă Republica Bulgaria ar putea fi eventual obligată, în împrejurările speței, să acorde cetățenie copilului reclamantei din litigiul principal (secțiunea C).

46. În continuare, va fi examinată ipoteza în care copilul are cetățenia bulgară (secțiunea D).

47. În sfârșit, ca răspuns la a patra întrebare preliminară, vom expune câteva considerații practice pentru a orienta instanța de trimitere în punerea în aplicare a soluției recomandate (secțiunea E).

C. Cu privire la prima și la a doua întrebare preliminară, în ipoteza în care copilul nu are cetățenia bulgară

1. Cu privire la obstacolul în calea liberei circulații a cetățenilor Uniunii

a) Cu privire la obstacolul în calea drepturilor copilului

48. În temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE, orice cetățean al Uniunii are dreptul de liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre, sub rezerva limitărilor și condițiilor prevăzute de tratate și de dispozițiile adoptate în vederea aplicării acestora. Pentru a garanta exercitarea acestui drept în practică, statele membre sunt obligate, în conformitate cu articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38, să elibereze cetățenilor lor un document de identitate în conformitate cu dreptul lor național.

49. În ceea ce privește această din urmă obligație, trebuie arătat de la bun început că autoritățile bulgare nu sunt competente să elibereze copilului un document de identitate, în temeiul articolului 4 alineatul (3) din directiva menționată, dacă acesta nu are cetățenia bulgară.

50. În ceea ce privește problema dacă autoritățile bulgare ar putea fi obligate să îi acorde, în împrejurările speței, cetățenia bulgară, trebuie amintit, pe de o parte, că definirea condițiilor de dobândire și de pierdere a cetățeniei intră, în conformitate cu dreptul internațional, în

competența fiecărui stat membru⁸.

51. Pe de altă parte, în ceea ce privește rezerva potrivit căreia statele membre trebuie, în exercitarea acestei competențe, să respecte dreptul Uniunii⁹, trebuie amintit că ea se aplică numai atunci când exercitarea competenței respective aduce atingere drepturilor conferite și protejate de ordinea juridică a Uniunii¹⁰. Cu alte cuvinte, numai prin restrângerea drepturilor care decurg din statutul de cetățean al Uniunii, un act care condiționează dobândirea sau pierderea cetățeniei unui stat membru poate intra în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii¹¹. În schimb, atunci când o persoană nu a dobândit încă drepturile care decurg din statutul de cetățean al Uniunii, un astfel de act nu poate restrânge de la bun început aceste drepturi. În consecință, nu se poate considera că situația persoanei respective ține, „prin natura și prin consecințele acesteia”, de dreptul Uniunii¹².

52. Acesta este motivul pentru care, în ipoteza în care copilul nu a dobândit cetățenia bulgară deplin drept, nu se poate examina aspectul dacă Republica Bulgaria ar putea fi obligată să îi acorde cetățenia în temeiul articolelor 20 și 21 TFUE din punctul de vedere al copilului¹³.

53. În orice caz, trebuie să se sublinieze în acest context că guvernul spaniol a confirmat în ședință că, în ipoteza în care copilul nu ar putea pretinde nici cetățenia bulgară, nici pe cea a Regatului Unit¹⁴, el ar avea dreptul să revendice cetățenia spaniolă, conform articolului 17 din Codul civil spaniol. Prin urmare, nu există riscul ca respectivul copil să devină apatrid.

54. Așadar, în ipoteza în care copilul nu are cetățenia bulgară, acesta nu beneficiază de drepturile care decurg din articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38 și nici din articolele 20 și 21 TFUE, rezervate cetățenilor Uniunii. În consecință, refuzul autorităților bulgare de a elibera un act de naștere bulgar copilului care să le desemneze, asemenea actului de naștere spaniol, pe reclamanta din litigiul principal și pe soția sa ca mame ale acestuia, precum și refuzul de a-i elibera un document de identitate bulgar acestui copil nu pot aduce atingere drepturilor respective.

b) Cu privire la obstacolul în calea drepturilor reclamantei din litigiul principal

55. Trebuie amintit că, în ipoteza examinată aici, reclamanta din litigiul principal nu este mama biologică a copilului și nu dorește să își recunoască maternitatea în conformitate cu articolul 64 din Codul familiei¹⁵.

⁸ Hotărârea din 7 iulie 1992, Micheletti și alții (C-369/90, EU:C:1992:295, punctul 10), Hotărârea din 2 martie 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, punctul 39), precum și Hotărârea din 12 martie 2019, Tjebbes și alții (C-221/17, EU:C:2019:189, punctul 30).

⁹ Hotărârea din 7 iulie 1992, Micheletti și alții (C-369/90, EU:C:1992:295, punctul 10), Hotărârea din 20 februarie 2001, Kaur (C-192/99, EU:C:2001:106, punctul 19), Hotărârea din 2 martie 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, punctul 45), precum și Hotărârea din 12 martie 2019, Tjebbes și alții (C-221/17, EU:C:2019:189, punctul 32).

¹⁰ Hotărârea din 2 martie 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, punctul 48).

¹¹ Hotărârea din 2 martie 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, punctul 48), precum și Hotărârea din 12 martie 2019, Tjebbes și alții (C-221/17, EU:C:2019:189, punctul 32).

¹² A se vedea Hotărârea din 20 februarie 2001, Kaur (C-192/99, EU:C:2001:106, punctul 25), precum și Hotărârea din 2 martie 2010, Rottmann (C-135/08, EU:C:2010:104, punctele 42 și 49).

¹³ În ceea ce privește problema dacă o asemenea obligație ar putea rezulta din statutul de cetățean al Uniunii și din drepturile care decurg din acesta în privința reclamantei din litigiul principal, a se vedea punctele 65 și 133 din prezentele concluzii.

¹⁴ Se pare că autoritățile britanice, după trimiterea cauzei spre soluționare Curții de către Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia), au refuzat recunoașterea cetățeniei britanice a copilului în conformitate cu British Nationality Act 1981 (Legea din 1981 privind cetățenia britanică), ca urmare a faptului că mama britanică, născută în Gibraltar dintr-un părinte cu cetățenie britanică, nu poate transmite cetățenia sa unui copil atunci când acesta s-a născut în afara teritoriului Regatului Unit.

¹⁵ A se vedea punctul 37 din prezentele concluzii.

56. Refuzul de a elibera actul de naștere solicitat ar putea totuși constitui un obstacol în calea dreptului său la liberă circulație, dat fiind că aceasta a dobândit în mod legal statutul de mamă a copilului în temeiul dreptului spaniol.

57. Un act de naștere reflectă filiația unei persoane astfel cum a fost stabilită de autoritățile competente. Din această perspectivă, din cererea de decizie preliminară, precum și din explicațiile furnizate de guvernul bulgar în ședință reiese că o transcriere a actului de naștere spaniol ar avea drept consecință practică să confere calitatea de mamă reclamantei din litigiul principal și soției sale. Invers, dacă una dintre cele două femei nu este înscrisă pe acest document, ea nu va fi considerată mamă a copilului în sensul dreptului bulgar al familiei.

58. În această privință, este în mod cert adevărat că dreptul Uniunii nu reglementează, în stadiul actual al evoluției sale, normele referitoare la stabilirea stării civile a unei persoane¹⁶ și, în mod specific, a filiației. Aceasta nu înseamnă însă că o măsură națională adoptată în domeniul respectiv nu poate constitui un obstacol în calea drepturilor și libertăților fundamentale garantate de tratate. Astfel, potrivit unei jurisprudențe constante, atunci când o situație intră în domeniul de aplicare material al tratatelor, statele membre trebuie să își exercite competențele cu respectarea dreptului Uniunii¹⁷.

59. Nu avem, așadar, nicio îndoială că situația reclamantei din litigiul principal, resortisantă bulgară care locuiește în Spania, intră în domeniul de aplicare al articolului 21 alineatul (1) și că ea se poate prevala de drepturile care decurg din acesta și în raport cu statul său membru de origine¹⁸. În această privință, trebuie amintit că poate constitui un obstacol în calea liberei circulații a cetățenilor orice măsură națională care este susceptibilă să îngreuneze sau să facă mai puțin atractivă exercitarea acestei libertăți de către resortisanții Uniunii¹⁹.

60. În plus, Curtea a statuat deja că drepturile recunoscute resortisanților statelor membre de articolul 21 alineatul (1) TFUE îl includ pe cel de a duce o viață de familie normală atât în statul membru gazdă, cât și în statul membru a cărui cetățenie o dețin, cu ocazia întoarcerii în acest stat membru, beneficiind de prezența alături de ei, pe teritoriul statului membru respectiv, a membrilor familiei lor²⁰.

61. Curtea a avut deja ocazia să precizeze în acest context că „membrii de familie” sunt, în orice caz, cei menționați la articolul 2 punctul 2 din Directiva 2004/38²¹. Această dispoziție se referă printre altele la „soțul” unui cetățean al Uniunii [litera (a)] și la „descendenții [săi] direcți” [litera (c)]. Or, faptul de a nu califica drept „membru de familie” soțul de același sex al unui cetățean al Uniunii cu care acesta din urmă a încheiat în mod valabil o căsătorie în temeiul legislației unui stat membru, pentru motivul că dreptul unui alt stat membru nu prevede această

¹⁶ Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 25), Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 16), și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 37).

¹⁷ Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, punctele 25 și 26), Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 16), Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 32), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 38).

¹⁸ Hotărârea din 18 iulie 2013, Prinz și Seeberger (C-523/11 și C-585/11, EU:C:2013:524, punctul 23), Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 51), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 31).

¹⁹ Hotărârea din 12 mai 2011, Runevič-Vardyn și Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, punctul 70), Hotărârea din 18 iulie 2017, Erzberger (C-566/15, EU:C:2017:562, punctul 33), Hotărârea din 13 iunie 2019, TopFit și Biffi (C-22/18, EU:C:2019:497, punctul 47), și Hotărârea din 10 octombrie 2019, Krah (C-703/17, EU:C:2019:850, punctul 41).

²⁰ Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296, punctul 21 și următoarele), Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 52), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 32).

²¹ Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 33).

posibilitate, ar prezenta riscul ca drepturile care decurg din articolul 21 alineatul (1) TFUE să varieze de la un stat membru la altul, în funcție de dispozițiile de drept național ale acestora²². Pentru același motiv, Curtea a considerat că noțiunea de „descendent direct” trebuie să primească, în întreaga Uniune, o interpretare uniformă²³. În speță, este cert că atât reclamanta din litigiul principal, cât și soția sa au dobândit în mod valabil statutul de părinte al copilului în temeiul dreptului spaniol²⁴ și duc, pe de altă parte, o viață de familie efectivă împreună cu fiica lor în Spania.

62. Or, nerecunoașterea acestor legături de rudenie stabilite în Spania ar crea obstacole serioase în calea unei vieți de familie în Bulgaria. Astfel, statutul de membru de familie se află la baza a numeroase drepturi și obligații care decurg atât din dreptul Uniunii, cât și din dreptul național. Pentru a da doar câteva exemple, începând cu incertitudinile legate de dreptul de ședere al copilului în Bulgaria, trecând prin obstacolele în materie de încredințare și de securitate socială, refuzul respectiv ar avea de asemenea consecințe în materie matrimonială și succesorală. În aceste condiții, nu avem nicio îndoială că nerecunoașterea legăturilor de rudenie stabilite în Spania ar putea descuraja reclamanta din litigiul principal să se întoarcă în statul membru de origine.

63. Desigur, astfel cum am arătat la punctul 34 de mai sus, chiar dacă nu este mama biologică a copilului, reclamanta din litigiul principal și-ar putea recunoaște maternitatea în conformitate cu articolul 64 din Codul familiei. Cu toate acestea, recunoașterea maternității implică în mod necesar excluderea recunoașterii unei alte femei, în particular a soției sale, în calitate de mamă²⁵.

64. Aceasta ar împiedica, așadar, reclamanta din litigiul principal să continue, în cazul întoarcerii în Bulgaria, viața de familie pe care a dus-o în Spania. În mod concret, ea ar trebui să își asume singură toate atribuțiile părintești care necesită dovada statutului de părinte, indiferent dacă este vorba despre înscrierea la școală, deciziile medicale sau orice tip de demers administrativ în numele copilului, întrucât soția sa ar fi exclusă de la statutul de mamă. În plus, din această perspectivă, soția sa, care a dobândit de asemenea în mod legal statutul de mamă și, prin urmare, încredințarea copilului în statul membru de reședință al cuplului, și anume Spania, s-ar putea opune unei întoarceri a copilului în Bulgaria. Acest lucru este de asemenea susceptibil să descurajeze reclamanta din litigiul principal să se întoarcă în statul său membru de origine.

65. În schimb, faptul de a nu acorda cetățenia bulgară copilului nu ar constitui în sine un obstacol în calea dreptului la liberă circulație al reclamantei din litigiul principal. Astfel, atât timp cât legăturile de familie stabilite în Spania sunt respectate și recunoscute în vederea aplicării normelor Uniunii în materie de liberă circulație²⁶, simpla împrejurare că copilului unei cetățene a Uniunii nu i se acordă cetățenia unui stat membru ca urmare a acestor legături nu este de natură să împiedice libera circulație a cetățenei Uniunii în cauză. Astfel cum s-a arătat mai sus, statele membre rămân în principiu libere să definească condițiile de dobândire și de pierdere a cetățeniei²⁷. Acestea nu sunt printre altele obligate, în temeiul dreptului Uniunii, să acorde cetățenia descendenților direcți ai cetățenilor lor. Această considerație este ilustrată de însăși

²² Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 39).

²³ Hotărârea din 26 martie 2019, SM (Copil plasat sub *kafalah* algeriană) (C-129/18, EU:C:2019:248, punctul 50).

²⁴ Pornim aici de la premisa, confirmată de guvernul spaniol în ședință, că stabilirea filiației este legată, în conformitate cu dreptul internațional privat spaniol, de locul reședinței obișnuite a copilului, cu alte cuvinte de dreptul spaniol care prevede calitatea de părinte a soției mamei biologice a unui copil. Contrar cauzei în care s-a pronunțat Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctele 62 și 63), legalitatea statutului dobândit în alt stat membru nu ridică, așadar, niciun fel de îndoieli.

²⁵ A se vedea punctul 34 din prezentele concluzii.

²⁶ A se vedea în această privință în special punctul 102 și următoarele din prezentele concluzii.

²⁷ A se vedea punctul 50 din prezentele concluzii.

existența Directivei 2004/38, care are ca obiect tocmai garantarea liberei circulații a cetățenilor Uniunii împreună cu membrii familiei lor, inclusiv cu descendenții lor direcți, care sunt *resortisanți ai unor țări terțe*.

c) Concluzie intermediară

66. În ipoteza în care copilul nu are cetățenia bulgară, el nu se poate prevala de drepturile care decurg din articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38 și nici de cele care decurg din articolele 20 și 21 TFUE. Aceste din urmă dispoziții nu îi conferă nici dreptul de a solicita acordarea cetățeniei bulgare.

67. Totuși, în aceeași ipoteză, refuzul autorităților bulgare de a întocmi un act de naștere bulgar care să le desemneze, asemenea celui eliberat de autoritățile spaniole, pe reclamanta din litigiul principal și pe soția sa în calitate de părinți ai copilului constituie un obstacol în calea dreptului reclamantei din litigiul principal în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE.

2. Cu privire la justificarea obstacolului în calea dreptului la liberă circulație al reclamantei din litigiul principal

68. Potrivit unei jurisprudențe constante, un obstacol în calea liberei circulații a persoanelor poate fi justificat dacă se întemeiază pe considerații obiective și este proporțional cu obiectivul legitim urmărit de dreptul național²⁸.

69. În speță, autoritățile bulgare arată că înscrierea într-un act de naștere a unui cuplu căsătorit de același sex în calitate de părinți ai unui copil ar aduce atingere identității naționale a Republicii Bulgaria, în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE. Prin urmare, trebuie să se examineze mai întâi dacă Republica Bulgaria poate invoca în acest context o atingere adusă identității sale naționale, în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE [secțiunea a)]. În cazul unui răspuns afirmativ, este necesar, în continuare, să se examineze consecințele juridice ale unei astfel de invocări, în special asupra intensității controlului exercitat de Curte [secțiunea b)], înainte de a proceda, în sfârșit, la examinarea prezentei cauze [secțiunea c)].

a) Cu privire la noțiunea de „identitate națională” în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE

70. Conform articolului 4 alineatul (2) TUE, Uniunea respectă identitatea națională, inerentă structurilor fundamentale politice și constituționale ale statelor membre. Această limitare la structurile fundamentale politice și constituționale demonstrează că articolul 4 alineatul (2) TUE nu face o simplă trimitere la concepțiile dreptului constituțional al statelor membre, ci introduce o noțiune autonomă a dreptului Uniunii a cărei interpretare revine Curții. Cu toate acestea, conținutul precis al noțiunii menționate poate varia de la un stat membru la altul și, prin însăși natura sa, nu poate fi determinat fără a ține seama de concepțiile pe care statele membre le rețin din identitatea lor națională.

²⁸ Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctul 81), Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 48), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 41).

71. În această privință, obligația Uniunii de a respecta identitatea națională a statelor membre poate fi astfel înțeleasă ca o obligație de a respecta pluralitatea de concepții și, în consecință, diferențele care caracterizează fiecare stat membru²⁹. Identitatea națională garantează astfel deviza Uniunii, așa cum a fost consacrată pentru prima dată la articolul I-8 din proiectul unui tratat de stabilire a unei Constituții pentru Europa (denumit în continuare „tratatul constituțional”)³⁰, și anume „Unitate în diversitate”.

72. Acesta este motivul pentru care noțiunea de identitate națională nu poate face obiectul unei interpretări abstracte la nivelul Uniunii.

73. Astfel, indicațiile instanței de trimitere și ale statului membru în cauză³¹, care dispune în această privință de o largă marjă de apreciere³², constituie punctul de plecare al interpretării articolului 4 alineatul (2) TUE. Aceasta își găsește însă o limită în obligația cooperării loiale înscrisă la alineatul (3) al aceleiași dispoziții³³. În plus, poate fi protejată în temeiul articolului 4 alineatul (2) TUE numai o concepție a identității naționale care este conformă cu valorile fundamentale ale Uniunii consacrate în special la articolul 2 TUE³⁴.

74. În speță, potrivit instanței de trimitere, atingerea adusă identității naționale bulgare constă în faptul că actul de naștere solicitat se îndepărtează de concepția familiei tradiționale, consacrată la articolul 46 alineatul 1 din Constituția Bulgariei, care ar constitui, pe plan juridic, temeiul dreptului familiei și al succesiunilor, precum și una dintre valorile fundamentale ale societății bulgare. Această concepție ar implica în mod necesar că nu poate exista decât o singură mamă (și un singur tată) pentru un copil.

75. În prezent, nu există în cadrul Uniunii un consens în ceea ce privește condițiile prealabile pentru accesul la instituțiile fundamentale ale dreptului familiei. Normele naționale care guvernează căsătoria (sau divorțul) și filiația (chiar reproducerea) sunt cele care definesc legăturile de familie care constituie obiectul însuși al acestei materii. În ceea ce privește, de exemplu, divorțul, au fost constatate divergențe conceptuale insurmontabile cu ocazia elaborării unui regulament privind legea aplicabilă acestei instituții, care au condus la eșecul inițiativei legislative a Comisiei și la punerea în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în locul său³⁵. În ceea ce privește căsătoria, numai 13 dintre cele 27 de state membre ale Uniunii au deschis în prezent această instituție cuplurilor de același sex³⁶. În plus, dintre aceste 13 state membre, numai o parte prevede calitatea de părinte „automată” a soției mamei biologice a unui

²⁹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctele 91 și 92), precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 73).

³⁰ JO 2004, C 310, p. 1.

³¹ A se vedea Hotărârea din 17 iulie 2014, Torresi (C-58/13 și C-59/13, EU:C:2014:2088, punctul 58).

³² A se vedea, în ceea ce privește definiția ordinii publice, Hotărârea din 4 decembrie 1974, van Duyn (41/74, EU:C:1974:133, punctul 18), Hotărârea din 14 octombrie 2004, Omega (C-36/02, EU:C:2004:614, punctul 31), Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctul 87), precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 68).

³³ A se vedea în această privință Concluziile avocatului general Wathelet prezentate în cauza Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:2, punctul 40).

³⁴ A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Cruz Villalón prezentate în cauza Gauweiler și alții (C-62/14, EU:C:2015:7, punctul 61), precum și Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctul 89).

³⁵ A se vedea considerentul (5) al Regulamentului (UE) nr. 1259/2010 al Consiliului din 20 decembrie 2010 de punere în aplicare a unei forme de cooperare consolidată în domeniul legii aplicabile divorțului și separării de corp (JO 2010, L 343, p. 10).

³⁶ Și anume Regatul Belgiei, Regatul Danemarcei, Republica Federală Germania, Irlanda, Regatul Spaniei, Republica Franceză, Marele Ducat al Luxemburgului, Republica Malta, Regatul Țărilor de Jos, Republica Austria, Republica Portugheză, Republica Finlanda și Regatul Suediei.

copil³⁷. Ca urmare a acestor divergențe, Regulamentul 2016/1191, prin care se simplifică cerințele privind prezentarea anumitor documente oficiale care atestă printre altele nașterea, căsătoria, divorțul și filiația, reiterează în mai multe rânduri că nu modifică nici dreptul material în acest domeniu, nici obligațiile de recunoaștere a efectelor juridice asociate unui astfel de document³⁸.

76. În acest context, Curtea a recunoscut deja în mod implicit că normele care guvernează căsătoria fac parte din identitatea națională în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE³⁹.

77. Rațiunea pentru aceasta este că dreptul familiei este o materie juridică deosebit de sensibilă care este caracterizată de o multitudinea de concepții și de valori la scara statelor membre și a societăților care le compun. Dreptul familiei – indiferent că se întemeiază pe valori tradiționale sau mai „moderne” – este expresia imaginii de sine a unui stat atât pe plan politic, cât și pe plan social. Acesta poate avea la bază idei religioase sau poate marca renunțarea statului în cauză la ideile respective. Din această perspectivă însă este în orice caz o expresie a identității naționale inerente structurilor fundamentale politice și constituționale.

78. În plus, normele care definesc legăturile de familie prezintă o importanță esențială pentru funcționarea colectivității statale în general⁴⁰. Astfel, filiația unei persoane determină, atunci când un stat aplică în această privință *ius sanguinis*, cetățenia și, așadar, apartenența însăși a unei persoane la un anumit stat.

79. Definierea, în sens juridic, a conceptului de familie sau a unuia dintre membrii săi afectează astfel structurile fundamentale ale unei societăți. Această definiție poate ține, așadar, de identitatea națională a unui stat membru în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE.

b) Cu privire la consecințele juridice ale unei invocări a identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE

80. Odată ce s-a stabilit că definierea legăturilor de familie poate face parte din identitatea națională a statelor membre, este necesar să se examineze consecințele care decurg de aici în ceea ce privește posibilitatea de a justifica refuzul autorităților unui stat membru de a recunoaște definiția legăturilor de familie efectuată de un alt stat membru. În această privință, instanța de trimitere solicită Curții în special, în temeiul celei de a doua întrebări preliminare, să stabilească dacă invocarea identității naționale, în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE, necesită o evaluare comparativă cu alte interese care decurg din dreptul Uniunii, în special drepturile fundamentale garantate de cartă.

81. Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar să se analizeze, într-o primă etapă, natura și funcția clauzei de apărare a identității naționale [punctul 1)], pentru a deduce, într-o a doua etapă, concluzii în ceea ce privește efectele juridice ale invocării sale [punctul 2)].

³⁷ Acestea sunt, conform cercetărilor noastre, Regatul Belgiei, Regatul Danemarcei, Regatul Spaniei, Regatul Țărilor de Jos, Republica Austria, Republica Finlanda și Regatul Suediei. În majoritatea statelor amintite, această posibilitate nu este însă admisă decât în cazul reproducerii asistate medical, la care a consimțit soția mamei biologice.

³⁸ A se vedea în special considerentele (7) și (18), precum și articolul 2 alineatul (4) din Regulamentul 2016/1191.

³⁹ Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 42 și 43).

⁴⁰ Bundesverfassungsgericht (Curtea Constituțională Federală, Germania) a considerat astfel, în Hotărârea Lissabon, că dreptul familiei făcea parte din domeniile deosebit de sensibile pentru capacitatea de autodeterminare democratică a unui stat constituțional, fapt din care decurge că acțiunea Uniunii trebuie să se limiteze la minimum strict necesar pentru coordonarea situațiilor transfrontaliere (a se vedea Hotărârea din 30 iunie 2009, Lissabon, DE:BVVerfG:2009:es20090630.2bve000208, punctele 251 și 252).

1) Cu privire la natura și la funcția clauzei de apărare a identității naționale

82. Contrar a ceea ce pare să sugereze, la prima vedere, jurisprudența Curții în materie până în prezent⁴¹, identitatea națională consacrată la articolul 4 alineatul (2) TUE nu este numai un obiectiv legitim printre altele care poate fi luat în considerare la examinarea unei eventuale justificări a unei restrângeri a dreptului de liberă circulație.

83. Astfel, o interpretare a acestei dispoziții în contextul articolului 4 și al celorlalte dispoziții din titlul I din Tratatul UE arată că noțiunea respectivă are de asemenea o dimensiune verticală, cu alte cuvinte că tratatele îi atribuie un rol în delimitarea competențelor între Uniune și statele membre.

84. În această privință, trebuie amintit că unul dintre obiectivele principale ale Tratatului de la Lisabona era o delimitare mai clară a competențelor între Uniune și statele membre. În acest context, tratatul constituțional a marcat tranziția de la clauza de apărare a identității naționale către un principiu opozabil legat de repartizarea competențelor. Acest lucru era deja evident în titlul articolului I-5 din tratatul constituțional, din care se inspiră actualul articolul 4 TUE, care era formulat „Relațiile dintre Uniune și statele membre”. Cu titlu de comparație, dispoziția referitoare la identitatea națională, introdusă prin Tratatul de la Maastricht, s-a aflat mai întâi la articolul F alineatul (1) TUE⁴², apoi la articolul 6 alineatul (3) TUE referitor la valorile și la principiile Uniunii⁴³.

85. Această interpretare este confirmată de celelalte două alineate ale actualului articol 4 TUE: la clauza privind principiul cooperării loiale, asociată deja apărării identității naționale la articolul I-5 alineatul (2) din tratatul constituțional, se adaugă în prezent articolul 4 alineatul (1) TUE. Acesta prevede principiul atribuirii, stabilind astfel în mod clar legătura dintre această dispoziție și repartizarea competențelor între Uniune și statele sale membre. De asemenea, articolul 4 alineatul (2) TUE, care citează ca exemple, la fel ca modelul său din tratatul constituțional, diferite domenii care pot ține de identitatea națională, precum securitatea națională, conține în prezent precizarea suplimentară că aceasta „rămâne responsabilitatea exclusivă a fiecărui stat membru”.

86. Această evoluție demonstrează că identitatea națională, astfel cum figurează la articolul 4 alineatul (2) TUE, a fost concepută pentru a limita impactul dreptului Uniunii în domenii considerate esențiale pentru statele membre și nu numai ca o valoare a Uniunii care trebuie să fie evaluată comparativ cu alte interese de același rang.

87. Acest lucru este conform cu obiectivul identității naționale de a menține, în ceea ce privește structurile fundamentale politice și constituționale, abordările specifice proprii fiecărui stat membru⁴⁴.

⁴¹ A se vedea printre altele Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctele 83 și 84), Hotărârea din 12 mai 2011, Runevič-Vardyn și Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, punctele 86 și 87), Hotărârea din 16 aprilie 2013, Las (C-202/11, EU:C:2013:239, punctele 26 și 27), Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 65), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 43 și următoarele).

⁴² A se vedea versiunea consolidată (JO 1992, C 224, p. 1).

⁴³ A se vedea versiunea consolidată a Tratatului de la Nisa (JO 2002, C 325, p. 1).

⁴⁴ A se vedea în această privință punctul 71 din prezentele concluzii.

88. Numai această funcție a clauzei pentru apărarea identității naționale poate, pe de altă parte, să explice motivele pentru care dispoziția articolului 4 alineatul (2) TUE a fost restrânsă în raport cu dispoziția anterioară din Tratatul de la Maastricht⁴⁵, reducând domeniul de aplicare al identității naționale la structurile fundamentale politice și constituționale. Astfel, dacă identitatea națională nu ar fi decât un interes printre altele care poate fi invocat cu titlu de justificare a unei derogări de la dreptul Uniunii, această limitare nu ar avea niciun sens și ar intra, în plus, în contradicție cu jurisprudența Curții. Așadar, potrivit unei jurisprudențe constante, *orice* interes legitim poate, ca regulă generală, să fie invocat pentru a justifica o restrângere a drepturilor care decurg din dreptul Uniunii și nu numai un interes inerent structurilor fundamentale politice și constituționale ale statelor membre⁴⁶.

2) *Cu privire la intensitatea controlului exercitat de Curte*

89. Din practica jurisprudențială a Curții se poate deduce că intensitatea controlului măsurilor naționale care restrâng libertățile fundamentale depinde, în general, de gradul de armonizare a materiei în cauză. Astfel, în măsura în care o materie nu face (încă) obiectul unei armonizări la nivelul Uniunii sau ține de competența statelor membre, Curtea acordă o marjă de apreciere extinsă statelor membre⁴⁷.

90. Dacă obligația de respectare a identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE urmărește, așadar, să mențină structurile fundamentale politice și constituționale proprii fiecărui stat membru și să demarcheze astfel limita acțiunii integrative a Uniunii, rezultă că Curtea nu poate exercita decât un control restrâns al măsurilor adoptate de un stat membru în scopul apărării identității sale naționale. Dimpotrivă, un control al proporționalității acestor măsuri ar reduce identitatea națională la un simplu obiectiv legitim⁴⁸.

91. Astfel se explică faptul că toți participanții la procedura în fața Curții, cu excepția însă a guvernului spaniol și a reclamantei din litigiul principal, au susținut că Republica Bulgaria nu era obligată să recunoască filiația, așa cum a fost stabilită în actul de naștere spaniol, în vederea aplicării dreptului bulgar al familiei și al succesiunilor, dat fiind că stabilirea filiației în sensul dreptului familiei este exclusiv de competența statelor membre. Prin urmare, acești participanți au considerat, cel puțin implicit, că respectiva competență nu poate fi repusă în discuție de considerații referitoare la dreptul reclamantei din litigiul principal și al fiicei sale la respectarea vieții lor private și de familie în temeiul articolului 7 din cartă sau la interesul superior al copilului, astfel cum a fost consacrat la articolul 24 alineatul (2) din aceasta.

92. Un astfel de control restrâns nu trebuie totuși aplicat oricărei expresii a identității naționale, ci numai în ceea ce privește expresia fundamentală a identității naționale în cauză, pentru a se evita ca aplicarea articolului 4 alineatul (2) TUE să fie contrară principiului supremației dreptului Uniunii⁴⁹.

⁴⁵ Care prevedea doar că „Uniunea respectă identitatea națională a statelor membre”.

⁴⁶ A se vedea Hotărârea din 20 februarie 1979, Rewe-Zentral (120/78, EU:C:1979:42, punctul 14), Hotărârea din 14 decembrie 2004, Comisia/Germania (C-463/01, EU:C:2004:797, punctul 75), precum și Hotărârea din 10 octombrie 2019, Krah (C-703/17, EU:C:2019:850, punctul 55).

⁴⁷ A se vedea de exemplu Hotărârea din 9 decembrie 1997, Comisia/Franța (C-265/95, EU:C:1997:595, punctele 33 și 34), Hotărârea din 11 septembrie 2008, Comisia/Germania (C-141/07, EU:C:2008:492, punctul 46), precum și Hotărârea din 8 septembrie 2009, Liga Portuguesă de Fotbal Profesional și Bwin International (C-42/07, EU:C:2009:519, punctul 69).

⁴⁸ A se vedea în această privință în special punctele 86 și 88 din prezentele concluzii.

⁴⁹ A se vedea în special Hotărârea din 17 decembrie 1970, Internationale Handelsgesellschaft (11/70, EU:C:1970:114, punctul 3).

93. În cauzele în care s-a ridicat problema protecției identității naționale până în prezent nu era în discuție expresia fundamentală a concepției pe care statul membru în cauză urmărea să o protejeze în temeiul identității sale naționale. Aceste cauze au avut ca obiect, în cea mai mare parte, restricții privind libera circulație a cetățenilor Uniunii ca urmare a refuzului recunoașterii numelui pe care l-au adoptat în alt stat membru. Curtea a constatat, desigur, că abolirea clasei nobiliare, protecția limbii oficiale naționale sau, respectiv, forma republicană de guvernământ, invocate ca justificare pentru acest refuz, erau susceptibile să facă parte din identitatea națională în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE⁵⁰. Cu toate acestea, trebuie subliniat că obligația de transcriere sau de recunoaștere a unui nume nu afectează în general esența obiectivelor amintite. Acesta este motivul pentru care Curtea a analizat justificarea invocată de statul membru în cauză ca obiectiv legitim susceptibil să justifice restricția⁵¹.

94. Pentru a ilustra această distincție, trebuie să se observe că obligația de a recunoaște un titlu sau un element nobiliar ca o componentă a unui nume – în discuție în cauzele Sayn-Wittgenstein și Bogendorff von Wolfersdorff – nu pune în discuție abolirea clasei nobiliare sau forma republicană de guvernământ, întrucât din aceasta nu decurge niciun privilegiu. În mod similar, în cauza Coman, Curtea a statuat că obligația de a recunoaște căsătorii între persoane de același sex încheiate într-un alt stat membru conform dreptului acestui stat, exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere derivat unui resortisant al unui stat terț, nu aduce atingere instituției căsătoriei, care intră exclusiv în competența statelor membre. Motivul pentru aceasta este că recunoașterea unei astfel de căsătorii exclusiv în scopul acordării unui drept de ședere nu presupune prevederea de către statul membru menționat, în dreptul său național, a instituției căsătoriei între persoane de același sex. În consecință, o asemenea obligație de recunoaștere exclusiv în scopul exercitării drepturilor pe care dreptul Uniunii le conferă cetățenilor Uniunii nu aduce atingere identității naționale a statului membru în cauză⁵².

95. Situația este diferită atunci când actul solicitat în temeiul dreptului Uniunii poate efectiv să modifice instituția sau concepția națională, afectând astfel competența exclusivă a statelor membre în domeniul respectiv. Aceasta poate fi situația în special atunci când sunt în discuție normele care constituie obiectul însuși al concepției pe care statul membru intenționează să o protejeze în temeiul identității sale naționale.

96. În ceea ce privește o astfel de expresie fundamentală a identității naționale, o restrângere a intensității controlului se impune, așadar, pentru a menține existența unor domenii de competențe materiale rezervate statelor membre în domeniul de aplicare al dreptului Uniunii⁵³.

97. Prezenta cauză ilustrează perfect această necesitate.

98. Astfel, ca urmare a lipsei competenței Uniunii în materie, dreptul național al familiei nu este, în principiu, supus unui control din perspectiva cartei, dat fiind că statele membre nu pun în aplicare dreptul Uniunii, în sensul articolului 51 alineatul (1) din aceasta, în domeniul respectiv.

⁵⁰ A se vedea Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctele 83, 88 și 92), Hotărârea din 12 mai 2011, Runevič-Vardyn și Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, punctele 86 și 87), precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolfersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 73).

⁵¹ A se vedea în această privință punctul 82, precum și jurisprudența citată la nota de subsol 41 din prezentele concluzii.

⁵² Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 45 și 46).

⁵³ A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Poiares Maduro prezentate în cauza Rottmann (C-135/08, EU:C:2009:588, punctele 24 și 25).

Având în vedere caracterul deosebit de sensibil și importanța fundamentală a acestei materii, ea poate ține chiar de identitatea națională în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE, ceea ce implică faptul că dreptul Uniunii respectă diferențele în ceea ce privește valorile și concepțiile⁵⁴.

99. Or, întrucât există un element transfrontalier într-un raport familial, orice dispoziție națională în materia dreptului familiei poate constitui o restricție privind articolul 21 alineatul (1) TFUE doar ca urmare a divergenței sale în raport cu reglementarea unui alt stat membru⁵⁵. În cazul în care, în cadrul examinării justificării unei asemenea restricții, Curtea ar proceda de fiecare dată la un control exhaustiv al reglementării naționale din perspectiva cartei și în special a dispozițiilor sale privind relațiile de familie – precum articolele 7 și 24 –, aceasta ar avea drept consecință faptul că ansamblul dreptului național al familiei, inclusiv expresia fundamentală a diferențelor pe care Uniunea le respectă în temeiul articolului 4 alineatul (2) TUE, ar trebui să se conformeze unei concepții uniforme de politică familială pe care Curtea ar stabili-o în interpretarea dispozițiilor menționate.

100. O asemenea interpretare ar fi, în plus, contrară articolului 51 alineatul (2) din cartă, potrivit căruia aceasta nu extinde domeniul de aplicare al dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii.

c) Aplicarea în speță

101. Din considerațiile care precedă rezultă că, atunci când este în discuție expresia fundamentală a identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE, Curtea trebuie să se limiteze la un control al limitelor invocării acestui principiu, în special al respectării valorilor consacrate la articolul 2 TUE⁵⁶. Prin urmare, trebuie să se examineze dacă aceasta este situația în speță.

1) Cu privire la afectarea expresiei fundamentale a identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE

102. Trebuie amintit că obstacolul în calea liberei circulații a reclamantei din litigiul principal provine din nerecunoașterea legăturilor sale de familie stabilite în Spania⁵⁷.

i) Cu privire la recunoașterea filiației în vederea întocmirii unui act de naștere

103. În această privință, pe de o parte, referitor la întocmirea unui act de naștere astfel cum se solicită în speță, cu alte cuvinte în care este înscrisă reclamanta din litigiul principal și soția sa în calitate de mame ale copilului, este necesar să se constate că înscrierea reclamantei din litigiul principal ca mamă într-un astfel de act implică în mod necesar recunoașterea efectelor juridice ale căsătoriei în vederea stabilirii filiației. Astfel, în ipoteza examinată în prezenta parte, și anume că reclamanta din litigiul principal nu este mama biologică a copilului⁵⁸, maternitatea sa rezultă

⁵⁴ A se vedea punctele 70 și 79 din prezentele concluzii.

⁵⁵ Întrucât, astfel cum s-a amintit în prezentele concluzii, atunci când o viață de familie s-a întemeiat sau consolidat în statul membru gazdă, dreptul la liberă circulație al cetățenilor Uniunii implică, în temeiul jurisprudenței Curții, faptul că membrii de familie în cauză pot continua această viață de familie la întoarcerea în statul membru de origine. A se vedea Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296, punctele 21 și 23), Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 52), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 32).

⁵⁶ A se vedea punctul 73 din prezentele concluzii.

⁵⁷ A se vedea punctele 62-64, precum și 67 din prezentele concluzii.

⁵⁸ A se vedea punctele 37 și 55 din prezentele concluzii.

din statutul său de soție a mamei biologice a copilului. În plus, înscrierea sa în actul de naștere alături de aceasta din urmă i-ar conferi, cel puțin în fapt, calitatea de mamă în sensul dreptului bulgar al familiei⁵⁹.

104. Obligația de a admite cererea în temeiul dreptului Uniunii ar crea astfel, pentru Republica Bulgaria, obligații în domeniul dreptului familiei, cu alte cuvinte într-un domeniu susceptibil să intre în sfera identității naționale a statelor membre, iar nu numai, după cum a fost situația în cauza Coman, într-un domeniu guvernat de dreptul Uniunii, precum dreptul de ședere al cetățenilor Uniunii și al membrilor de familie ai acestora. Astfel, după cum a arătat în esență guvernul polonez în cadrul procedurii în fața Curții, nu este posibil să se întocmească un act de naștere numai în scopul liberei circulații în sensul dreptului Uniunii⁶⁰. Actul de naștere este cel care, prin natura sa, reflectă filiația în sensul dreptului familiei.

105. Or, normele privind filiația stabilesc legăturile de familie care constituie însuși obiectul dreptului familiei. Acestea au privit esența concepției pe care Republica Bulgaria urmărește să o protejeze în temeiul identității sale naționale⁶¹. Într-adevăr, după cum s-a arătat la punctul 78 din prezentele concluzii, definiția a ceea ce reprezintă o familie și membrii acesteia prezintă o importanță fundamentală pentru colectivitatea statului. Astfel, obligația de a transcrie actul de naștere spaniol ar conduce chiar la prefigurarea persoanei căreia Republica Bulgaria trebuie să îi acorde cetățenia.

106. Articolul 2 alineatul (4) din Regulamentul 2016/1191 evidențiază în mod clar în acest context voința legiuitorului european de a exclude o obligație de recunoaștere în special a filiației stabilite într-un document oficial emis de un alt stat membru. În aceste condiții, este necesar să se considere că obligația de recunoaștere a filiației în vederea întocmirii unui act de naștere afectează expresia fundamentală a identității naționale a Republicii Bulgaria în sensul descris mai sus⁶².

107. S-ar putea obiecta, desigur, nu fără motive întemeiate, că recunoașterea juridică a altor forme de viață de familie nu ar avea în niciun caz repercusiuni negative asupra concepției familiei „tradiționale” pe care urmărește să o protejeze Republica Bulgaria, ci, dimpotrivă, ar lăsa-o complet intactă. Ceea ce contează totuși este că este vorba în acest caz despre o apreciere normativă care, având în vedere sistemul de repartizare a competențelor, revine statelor membre. În cazul în care Curtea ar trebui să se pună în poziția statelor membre pentru a aprecia necesitatea unei măsuri pentru apărarea identității naționale astfel cum a fost definită de statul membru în cauză, acest concept ar fi chiar lipsit de orice sens. Această împrejurare ilustrează, în opinia noastră, concluzia potrivit căreia invocarea esenței identității naționale nu poate face obiectul unui control de proporționalitate (pentru care analiza caracterului necesar al unei măsuri în raport cu obiectivul urmărit constituie o etapă).

⁵⁹ A se vedea de asemenea punctul 57 din prezentele concluzii.

⁶⁰ Reclamanta din litigiul principal nu solicită, de altfel, acest lucru întrucât ea urmărește să obțină tocmai recunoașterea legăturilor de rudenie stabilite în Spania.

⁶¹ A se vedea în această privință punctul 74, precum și punctul 95 din prezentele concluzii.

⁶² A se vedea în special punctele 92 și 95 din prezentele concluzii.

ii) Cu privire la recunoașterea filiației în vederea exercitării drepturilor care decurg din dreptul derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor

108. Cu toate acestea, dintr-o altă perspectivă, trebuie arătat că o bună parte a obstacolelor în calea liberei circulații a reclamantei descrise la punctul 62 din prezentele concluzii poate fi eliminată prin intermediul unei recunoașteri a legăturilor de rudenie stabilite în Spania exclusiv în scopul aplicării dreptului derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor. Astfel, recunoașterea fiicei sale ca „descendentă directă”, în sensul articolului 2 punctul 2 litera (c) din Directiva 2004/38, la fel ca recunoașterea soției sale ca „soție”, în sensul literei (a) a aceleiași dispoziții, ar avea drept consecință să îi permită acesteia șederea pe teritoriul statului bulgar împreună cu reclamanta din litigiul principal⁶³. De asemenea, dat fiind că definiția acestor noțiuni în cadrul Directivei 2004/38 trebuie reținută și în ceea ce privește noțiunea de „membri de familie” ai unui lucrător migrant, în sensul Regulamentului (UE) nr. 492/2011 al Parlamentului și al Consiliului din 5 aprilie 2011 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Uniunii (JO 2011, L 141, p. 1)⁶⁴, aceasta ar garanta, în plus, că un copil poate solicita, de exemplu, în conformitate cu jurisprudența constantă a Curții privind articolul 7 alineatul (2) din același regulament⁶⁵, avantaje sociale și fiscale legate de eventualul statut de lucrătoare migrantă al reclamantei din litigiul principal, la fel ca un copil biologic.

109. Or, în măsura în care efectele juridice ale unei recunoașteri a legăturilor de rudenie exclusiv în scopul exercitării drepturilor care decurg dintr-un act de drept derivat, precum Directiva 2004/38 sau Regulamentul nr. 492/2011, se limitează la un domeniu care intră în competența Uniunii, nu se poate considera că obligația unui stat membru de a garanta aceste drepturi cetățenilor Uniunii care au stabilit în mod valabil astfel de legături de rudenie în temeiul dreptului unui alt stat membru constituie o ingerință în competența pe care o păstrează statele membre în domeniul dreptului familiei.

110. În consecință, în aceste condiții, recunoașterea legăturilor de rudenie stabilite în Spania exclusiv în scopul aplicării dreptului derivat al Uniunii referitor la libera circulație a persoanelor nu aduce atingere identității naționale a statelor membre⁶⁶.

111. Refuzul de a recunoaște situația familială creată în Spania și de a considera în acest scop fiica drept „descendentă directă” a reclamantei din litigiul principal, iar pe soția sa drept „soție” în sensul articolului 2 punctul 2 literele (a) și (c) din Directiva 2004/38, ar trebui să fie, așadar, supus unei examinări a proporționalității sale în lumina cartei⁶⁷.

112. În această privință, trebuie amintit de la bun început că noțiunea de „viață de familie” în sensul articolului 7 din cartă depinde, în conformitate cu definiția dezvoltată de Curtea Europeană a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”) în jurisprudența sa referitoare la articolul 8 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, semnată la Roma la 4 noiembrie 1950 (denumită în continuare „CEDO”), de realitatea practică a legăturilor personale strânse⁶⁸. Curtea a statuat astfel că articolul 7 din cartă

⁶³ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 51 și 56).

⁶⁴ A se vedea Hotărârea din 15 decembrie 2016, Depesme și alții (C-401/15-C-403/15, EU:C:2016:955, punctul 51).

⁶⁵ Hotărârea din 20 iunie 2013, Giersch și alții (C-20/12, EU:C:2013:411, punctul 40), Hotărârea din 15 decembrie 2016, Depesme și alții (C-401/15-C-403/15, EU:C:2016:955, punctul 40), precum și Hotărârea din 10 iulie 2019, Aubriet (C-410/18, EU:C:2019:582, punctul 38).

⁶⁶ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 45 și 46).

⁶⁷ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 47).

⁶⁸ Curtea EDO, 12 iulie 2001, K. și T. împotriva Finlandei (CE:ECHR:2001:0712JUD002570294, § 150).

înglobează relațiile de familie care s-au dezvoltat în cadrul unei relații între persoane de același sex⁶⁹, indiferent de calificarea lor juridică într-un anumit stat membru. În plus, din coroborarea alineatelor (2) și (3) ale articolului 24 din cartă reiese că interesul superior al copilului implică, în general, menținerea unității familiale⁷⁰.

113. În speță, este cert că cele două femei nu doar că au dobândit în mod valabil statutul de părinți în temeiul dreptului spaniol, ci duc de asemenea o viață de familie efectivă cu fiica lor în Spania. Astfel cum s-a arătat deja mai sus⁷¹, această viață de familie ar fi compromisă în cazul în care, printre altele, reclamanta din litigiul principal nu ar putea locui în statul membru de origine împreună cu membrii familiei sale în condiții normale⁷². Or, tocmai drepturile care decurg din acte normative precum Directiva 2004/38 și Regulamentul nr. 492/2011 sunt cele care garantează unui cetățean al Uniunii să *trăiască* viața sa de familie în sensul articolului 7 din cartă. Curtea a statuat deja în acest context că articolul 7 din cartă poate de asemenea să dea naștere unor obligații „pozitive” pentru statele membre, în sensul că acestea trebuie să respecte echilibrul dintre interesele concurente ale persoanelor în cauză și societatea în ansamblu⁷³.

114. În aceste condiții, întrucât obligația de a recunoaște legăturile de rudenie stabilite în Spania exclusiv în scopul aplicării dreptului derivat al Uniunii privind libera circulație a cetățenilor nu modifică concepțiile de filiație sau de căsătorie în dreptul bulgar al familiei și nici nu conduce la introducerea unor noi concepții în acest drept, este necesar să se considere că refuzul recunoașterii filiației copilului față de reclamantă și față de soția sa în acest scop depășește ceea ce este necesar pentru a menține aceste obiective.

115. Prin urmare, trebuie să se concluzioneze că Republica Bulgaria nu poate refuza recunoașterea filiației copilului față de reclamantă și față de soția sa exclusiv în scopul aplicării dreptului derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor pentru motivul că dreptul bulgar nu prevede nici instituția căsătoriei între persoane de același sex, nici maternitatea soției mamei biologice a unui copil.

2) *Cu privire la respectarea articolului 2 TUE în ceea ce privește nerecunoașterea filiației în scopul întocmirii unui act de naștere*

116. Rămâne să se stabilească dacă refuzul de a recunoaște legăturile de rudenie stabilite în Spania între copil, pe de o parte, și reclamanta din litigiul principal și soția acesteia, pe de altă parte, în scopul întocmirii unui act de naștere nu încalcă articolul 2 TUE. În conformitate cu această dispoziție, Uniunea se întemeiază pe valorile respectării demnității umane, libertății, democrației, egalității, statului de drept, precum și pe respectarea drepturilor omului, inclusiv a drepturilor persoanelor care aparțin minorităților.

⁶⁹ Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 49 și 50).

⁷⁰ Acest lucru este confirmat de diferite acte de drept derivat al Uniunii: a se vedea de exemplu considerentul (18) al Directivei 2011/95/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 13 decembrie 2011 privind standardele referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții țărilor terțe sau apatrizii pentru a putea beneficia de protecție internațională, la un statut uniform pentru refugiați sau pentru persoanele eligibile pentru obținerea de protecție subsidiară și la conținutul protecției acordate (JO 2011, L 337, p. 9), care prevede că statele membre, „[a]tunci când evaluează interesul superior al copilului, [...] ar trebui să țină seama în mod corespunzător de principiul unității familiei”; a se vedea de asemenea Concluziile avocatului general Pikamäe prezentate în cauza TQ (Întoarcerea unui minor neînsoțit) (C-441/19, EU:C:2020:515, punctul 65).

⁷¹ A se vedea în special punctul 62 din prezentele concluzii.

⁷² A se vedea în acest sens Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 48).

⁷³ Hotărârea din 27 iunie 2006, Parlamentul/Consiliul (C-540/03, EU:C:2006:429, punctul 54).

117. Respectarea valorilor consacrate la articolul 2 TUE constituie o condiție prealabilă aderării la Uniune pe care trebuie să o îndeplinească orice stat membru în orice moment⁷⁴.

118. Examinarea în temeiul articolului 2 TUE, în special a respectării principiului egalității și a drepturilor omului, nu poate fi însă asimilată unei examinări a măsurii naționale în lumina drepturilor fundamentale corespunzătoare prevăzute de cartă⁷⁵. Carta nu introduce un nivel minim armonizat de protecție a drepturilor fundamentale în statele membre care ar fi întotdeauna aplicabil. În conformitate cu articolul 51 alineatul (2) din cartă, aceasta nu extinde astfel domeniul de aplicare al dreptului Uniunii în afara competențelor Uniunii. În aceste condiții, examinarea în temeiul articolului 2 TUE trebuie să se limiteze la respectarea substanței acestor principii și drepturi⁷⁶.

119. Or, în măsura în care reglementarea națională în cauză ar respecta, în practică, cerințele CEDO sau chiar ale cartei, trebuie să se considere *a fortiori* că aceasta este situația în ceea ce privește cerințele care decurg din articolul 2 TUE.

120. În speță, trebuie analizat, pe de o parte, dacă însăși concepția pe care Bulgaria urmărește să o protejeze pentru identitatea sa națională, precum și, pe de altă parte, rezultatul la care ajunge sunt astfel conforme cu aceasta.

121. În ceea ce privește, în primul rând, obiectivul de a proteja familia numită „tradițională”, trebuie examinată în special conformitatea acesteia cu substanța principiului nediscriminării, principiu pe care Uniunea îl promovează în temeiul articolului 2 TUE.

122. Interzicerea, în acest scop, a căsătoriei între persoane de același sex, precum și admiterea unei singure femei ca mamă a unui copil implică în mod incontestabil o diferență de tratament între cuplurile heterosexuale și cuplurile homosexuale. Cu toate acestea, în ceea ce privește căsătoria, trebuie să se constate că nu există în prezent un consens în cadrul Uniunii potrivit căruia această diferență de tratament nu poate fi justificată. Astfel, Curtea afirmă în prezent, în jurisprudența sa constantă, că statele membre nu sunt obligate să prevadă instituția căsătoriei între persoane de același sex în dreptul lor național⁷⁷. Pe de altă parte, în ceea ce privește împrejurarea că soțul mamei biologice a unui copil, spre deosebire de soția acesteia, este considerat celălalt părinte al copilului respectiv, este necesar să se arate că Curtea EDO consideră că aceasta nu constituie o diferență de tratament. Astfel, în măsura în care nu există un temei de fapt pentru prezumția legală potrivit căreia copilul ar fi descendent al soției mamei biologice⁷⁸, situația soțului mamei biologice nu ar fi comparabilă cu cea a soției sale⁷⁹. În aceste condiții, nu se poate considera că concepția căsătoriei și a filiației pe care Bulgaria urmărește să o mențină pentru identitatea sa națională încalcă articolul 2 TUE.

⁷⁴ A se vedea în acest sens Hotărârea din 24 iunie 2019, Comisia/Polonia (Independența Curții Supreme) (C-619/18, EU:C:2019:531, punctul 42).

⁷⁵ A se vedea în acest sens Hotărârea din 27 februarie 2018, Associação Sindical dos Juizes Portugueses (C-64/16, EU:C:2018:117, punctele 29 și 30), precum și Hotărârea din 24 iunie 2019, Comisia/Polonia (Independența Curții Supreme) (C-619/18, EU:C:2019:531, punctul 50).

⁷⁶ A se vedea în acest sens Hotărârea din 25 iulie 2018, Minister for Justice and Equality (Deficiențele sistemului judiciar) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, punctul 48), precum și Hotărârea din 24 iunie 2019, Comisia/Polonia (Independența Curții Supreme) (C-619/18, EU:C:2019:531, punctul 58).

⁷⁷ Hotărârea din 24 noiembrie 2016, Parris (C-443/15, EU:C:2016:897, punctul 59), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 37).

⁷⁸ Atunci când, precum în speță, nu se pune în discuție nici un cuplu în care o persoană este transsexuală, nici o maternitate de substituție, nici o situație în care copilul provine din gameții unei mame, dar a fost adus la termen și născut de cealaltă.

⁷⁹ Curtea EDO, 7 mai 2013, Boeckel și Gessner-Boeckel împotriva Germaniei (CE:ECHR:2013:0507DEC000801711, § 30).

123. În al doilea rând, în ceea ce privește rezultatul astfel obținut, și anume faptul că nu ar exista, în temeiul dreptului bulgar, nicio legătură de rudenie între copil și reclamanta din litigiul principal, acesta ar trebui să fie conform cu cerințele care decurg din articolul 2 TUE în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. Este vorba în special despre dreptul la respectarea vieții private și de familie, consacrat la articolul 8 din CEDO, și despre interesul superior al copilului, a cărui protecție revine Republicii Bulgaria în temeiul aceleiași dispoziții⁸⁰, precum și în temeiul articolului 3 paragraful 1 din Convenția Organizației Națiunilor Unite din 20 noiembrie 1989 cu privire la drepturile copilului.

124. Potrivit jurisprudenței Curții EDO, respectarea substanței acestor drepturi nu impune totuși recunoașterea juridică a unei legături de filiație cu părintele care nu este părintele biologic al unui copil. Deși filiația biologică este considerată un element fundamental al identității fiecăruia⁸¹, protejată prin articolul 8 din CEDO, acest lucru nu este valabil totuși, în prezent, pentru filiația juridică, stabilită în străinătate, a unei persoane față de o altă persoană⁸².

125. În această privință, trebuie subliniat că Curtea EDO consideră de asemenea, până în prezent, că un stat contractant nu este obligat să autorizeze adopția simplă a unui copil de către partenerul homosexual al mamei biologice a acestuia⁸³.

126. În plus, dreptul la respectarea vieții de familie se caracterizează, în substanța sa, prin posibilitatea de a locui împreună în condiții comparabile în mod global cu cele în care locuiesc celelalte familii⁸⁴. Cu alte cuvinte, ceea ce este important pentru respectarea substanței acestui drept este garantarea vieții de familie efective. În practică, nu ar trebui îndeosebi să existe un risc de separare a membrilor de familie printr-o măsură a statului⁸⁵. Or, astfel cum s-a arătat mai sus⁸⁶, chiar și în lipsa recunoașterii legăturilor de rudenie în sensul dreptului familiei intern, se asigură în practică că reclamanta din litigiul principal și soția sa vor putea trăi împreună cu fiica lor în Bulgaria și în celelalte state membre ale Uniunii în condiții comparabile cu cele ale altor familii, dat fiind că acestea trebuie, în orice caz, să fie tratate ca membri de familie în special în vederea aplicării Directivei 2004/38 și a Regulamentului nr. 492/2011.

127. Nu se poate considera că cerințele mai ridicate care ar decurge eventual din avizul Curții EDO emis la cererea Cour de cassation française [Curtea de Casație franceză] în urma pronunțării Hotărârii Curții EDO în cauza *Mennesson* împotriva Franței reflectă substanța dreptului la respectarea vieții private și de familie în sensul articolului 2 TUE. În avizul în discuție, în ceea ce privește filiația unui copil conceput, în Statele Unite, prin intermediul maternității pentru o altă persoană față de mama sa „de intenție”, care nu este mama biologică, Curtea EDO a considerat că, deși statul membru de origine al mamei „de intenție” nu era obligat să recunoască filiația stabilită în actul de naștere american, acesta ar trebui să ofere totuși o altă

⁸⁰ A se vedea în acest sens Curtea EDO, 26 iunie 2014, *Mennesson* împotriva Franței (CE:ECHR:2014:0626JUD006519211, § 99).

⁸¹ Curtea EDO, 13 iulie 2006, *Jäggi* împotriva Elveției (CE:ECHR:2006:0713JUD005875700, punctul 37).

⁸² A se vedea în acest sens Curtea EDO, 26 iunie 2014, *Mennesson* împotriva Franței (CE:ECHR:2014:0626JUD006519211, § 100), precum și Avizul consultativ din 10 aprilie 2019 (cererea nr. P16-2018-001, § 53).

⁸³ Curtea EDO, 15 martie 2012, *Gas și Dubois* împotriva Franței (CE:ECHR:2012:0315JUD002595107, §§ 62 și 72).

⁸⁴ Curtea EDO, 21 decembrie 2010, *Chavdarov* împotriva Bulgariei (CE:ECHR:2010:1221JUD000346503, §§ 49 și 50), precum și Curtea EDO, 26 iunie 2014, *Mennesson* împotriva Franței (CE:ECHR:2014:0626JUD006519211, §§ 92 și 94).

⁸⁵ A se vedea în acest sens Curtea EDO, 26 iunie 2014, *Mennesson* împotriva Franței (CE:ECHR:2014:0626JUD006519211, § 92).

⁸⁶ A se vedea punctele 108-115 din prezentele concluzii.

posibilitate pentru a stabili o legătură de rudenie între copil și aceasta, precum adopția⁸⁷. Curtea EDO nu a luat însă o poziție cu privire la legătura acestei soluții cu jurisprudența citată la punctul 125 din prezentele concluzii, potrivit căreia un stat contractant nu este obligat să autorizeze adopția simplă a unui copil de către partenerul homosexual al mamei biologice a acestuia.

128. În orice caz, astfel cum s-a amintit deja mai sus, respectarea articolului 2 TUE constituie condiția prealabilă pentru aderarea la Uniune⁸⁸. În aceste condiții, în primul rând, în afara faptului că doar o parte dintre statele membre ale Uniunii a ratificat Protocolul nr. 16 la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale referitor la avizul consultativ și că aceste avize nu sunt obligatorii⁸⁹, orice încălcare a CEDO nu poate fi considerată o încălcare a articolului 2 TUE. În al doilea rând, în ceea ce privește domeniul competențelor rezervat statelor membre, respectarea drepturilor fundamentale este asigurată de Curtea EDO, iar nu de Curte⁹⁰.

129. În consecință, invocarea identității naționale de către Bulgaria în ceea ce privește stabilirea filiației în special în scopul aplicării dreptului bulgar al familiei și al succesiunilor nu încalcă articolul 2 TUE. Prin urmare, ea poate constitui în speță limita acțiunii integrative a Uniunii în această privință și se opune astfel ca Republica Bulgaria să fie obligată, în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE, să recunoască filiația în sensul dreptului familiei astfel cum a fost stabilită în Spania.

130. Acest rezultat este conform cu voința legiuitorului european, exprimată prin intermediul dispozițiilor Regulamentului 2016/1191, de a nu recurge la o obligație de recunoaștere a situației juridice materiale create într-un alt stat membru pentru a elimina obstacolele din calea liberei circulații a cetățenilor Uniunii în domeniul stării civile a persoanelor.

131. Deși rezultă că Curtea nu controlează conformitatea dreptului național care guvernează filiația în special cu noțiunea de „interes superior al copilului”, în sensul articolului 24 alineatul (2) din cartă, aceasta nu scutește nicidecum instanța de trimitere de obligația de a efectua un control al proporționalității deciziei de a nu recunoaște filiația copilului în temeiul dreptului său (constituțional) național și, dacă este cazul, al obligațiilor internaționale ale Republicii Bulgaria. Astfel, trebuie amintit că apărarea interesului superior al copilului revine Republicii Bulgaria în toate situațiile reglementate de dreptul său național în temeiul articolului 8 din CEDO, precum și al articolului 3 paragraful 1 din Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului. În plus, trebuie subliniat că o operațiune de evaluare comparativă a acestui interes cu alte eventuale valori de rang constituțional, precum protecția familiei numite „tradițională”, este inerentă statului de drept. Cu alte cuvinte, nu se ridică în speță problema dacă un control de proporționalitate a refuzului de recunoaștere a filiației stabilite în Spania trebuie să fie exercitat sau nu, ci la ce nivel – al Uniunii sau național – trebuie efectuat controlul respectiv.

⁸⁷ Avizul consultativ din 10 aprilie 2019 (cererea nr. P16-2018-001, § 53). Reclamanta din litigiul principal susține că această cale ar fi blocată în speță, dat fiind că dreptul internațional privat bulgar leagă legea aplicabilă adopției de locul reședinței obișnuite a copilului, în speță Spania. Or, în temeiul dreptului spaniol, o adopție a copilului de către una dintre femeile deja recunoscute ca mamă este exclusă în mod logic. Cu toate acestea, se poate ridica problema dacă, în cazul întoarcerii familiei în Bulgaria, nu ar deveni aplicabilă adopției legea bulgară.

⁸⁸ A se vedea punctul 117 din prezentele concluzii.

⁸⁹ A se vedea articolul 5 din acest protocol.

⁹⁰ A se vedea de asemenea în această privință punctele 100 și 118 din prezentele concluzii.

132. În această privință, trebuie subliniat că instanța de trimitere își exprimă în mod expres îndoielile în ceea ce privește conformitatea situației care va fi creată în caz de nerecunoaștere a legăturii de rudenie cu reclamanta din litigiul principal cu CEDO și în special cu avizul consultativ al Curții EDO, citat anterior, în cauza *Mennesson împotriva Franței*⁹¹. În consecință, în cazul în care consideră că acest refuz încalcă obligațiile ce revin Republicii Bulgaria în temeiul CEDO, ea trebuie să aplice ceea ce prevede sistemul juridic bulgar pentru a crea o situație conformă cu obligațiile care decurg din această convenție (de exemplu, interpretarea dreptului bulgar în lumina dispozițiilor CEDO, aplicarea directă a convenției menționate sau altele).

3) *Concluzie intermediară*

133. Din ansamblul considerațiilor care precedă rezultă că invocarea identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE de către Bulgaria poate justifica refuzul recunoașterii filiației copilului, astfel cum a fost stabilită în actul de naștere spaniol, în vederea întocmirii unui act de naștere care să stabilească filiația acestui copil în sensul dreptului intern al familiei. În consecință, în temeiul dreptului Uniunii, nici pe această bază Bulgaria nu este obligată să îi acorde cetățenia bulgară.

134. Totuși, invocarea identității naționale nu poate justifica refuzul recunoașterii legăturilor de rudenie, astfel cum au fost stabilite în actul de naștere spaniol, exclusiv în scopul exercitării drepturilor conferite, în privința reclamantei din litigiul principal, de dreptul derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor, precum Directiva 2004/38 și Regulamentul nr. 492/2011.

D. Cu privire la prima și la a doua întrebare preliminară în ipoteza în care copilul are cetățenia bulgară

135. Trebuie amintit mai întâi că, în ipoteza examinată în continuare, reclamanta din litigiul principal este fie mama biologică a copilului, fie mama sa legală, fapt din care decurge nu numai că copilul are cetățenia bulgară, ci și că este cetățean al Uniunii în temeiul articolului 20 alineatul (1) TFUE. Această ipoteză se apropie, așadar, de situația de fapt aflată la originea cauzei C-2/21, *Rzecznik Praw Obywatelskich*, aflată în prezent pe rolul Curții⁹².

1. Cu privire la atingerea adusă drepturilor copilului

a) Cu privire la existența unui obstacol

136. În ceea ce privește problema dacă refuzul autorităților bulgare de a elibera actul de naștere al copilului care face obiectul solicitării constituie un obstacol în calea drepturilor sale care decurg din dreptul Uniunii, instanța de trimitere pune accentul pe faptul că, în temeiul dreptului bulgar, eliberarea unui act de naștere condiționează eliberarea unui document de identitate bulgar. Astfel, prin refuzul de a elibera primul act, autoritățile bulgare ar priva efectiv copilul de posibilitatea de a obține un document de identitate bulgar, situație care este însă prevăzută în mod expres la articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38⁹³.

⁹¹ Curtea EDO, Avizul consultativ din 10 aprilie 2019 (cererea nr. P16-2018-001).

⁹² A se vedea punctul 4, precum și nota de subsol 7 din prezentele concluzii.

⁹³ A se vedea de asemenea punctul 48 din prezentele concluzii.

137. Nu există nicio îndoială că exercitarea efectivă a dreptului la liberă circulație al copilului ar fi grav compromisă în cazul în care nu ar dispune de niciun document de identitate valabil⁹⁴.

138. Desigur, în această privință, dezbaterile din ședință au demonstrat că autoritățile bulgare ar fi dispuse să întocmească un act de naștere care să o desemneze numai pe reclamanta din litigiul principal ca mamă, pe baza căruia un document de identitate ar putea fi ulterior eliberat fiicei sale.

139. Totuși, chiar și în această ipoteză, ar putea constitui un obstacol în calea dreptului la liberă circulație al copilului simplul fapt de a înscrie numai reclamanta din litigiul principal ca mamă în actul de naștere și, dacă este cazul, în documentele de călătorie eliberate pe baza acestuia. Astfel, actul de naștere spaniol o desemnează și pe soția reclamantei din litigiul principal ca mamă a copilului și nu se contestă că cele două femei duc în Spania o viață de familie efectivă cu fiica lor.

140. Deși statele membre sunt, în principiu, singurele competente să stabilească filiația care trebuie înscrisă într-un act de naștere, acestea trebuie totuși, astfel cum s-a amintit la punctul 58 de mai sus, în exercitarea acestei competențe, să respecte dreptul Uniunii și în special dispozițiile referitoare la libertatea recunoscută oricărui cetățean al Uniunii de circulație și de ședere pe teritoriul statelor membre în temeiul articolului 21 TFUE.

141. În această privință, potrivit unei jurisprudențe constante, situația unui copil resortisant al unui stat membru, născut într-un alt stat membru și care locuiește în mod legal în statul respectiv, intră sub incidența articolului 21 alineatul (1) TFUE. Acest lucru este valabil chiar și în ipoteza în care acest copil nu a părăsit niciodată statul membru în care s-a născut⁹⁵.

142. În ceea ce privește existența unui obstacol în calea dreptului de liberă circulație, Curtea a statuat deja că o divergență între datele care figurează pe documente referitoare la starea civilă a unei persoane eliberate de diferite state membre este de natură să provoace persoanelor interesate inconveniente majore de ordin administrativ, profesional și privat⁹⁶. O asemenea divergență poate suscita îndoieli în special cu privire la identitatea persoanei respective sau la exactitatea declarațiilor sale⁹⁷. În consecință, ea poate crea obstacole în calea liberei circulații a acestei persoane pe teritoriul Uniunii.

143. În speță, în primul rând, trebuie arătat că prezentarea unui act de naștere este necesară în cadrul unei varietăți de demersuri administrative și profesionale. Astfel, în ceea ce privește divergența dintre datele care figurează pe actul de naștere bulgar – dacă acesta din urmă nu ar trebui să conțină decât mențiuni privind reclamanta din litigiul principal în calitate de mamă – și actul de naștere spaniol, aceasta ar avea, așadar, drept consecință ridicarea unor întrebări, chiar a unor bănuieli de fals în declarații, în cazul prezentării acestor documente și provocarea, pentru acest motiv, a unor inconveniente majore copilului⁹⁸.

⁹⁴ A se vedea în acest sens Hotărârea din 2 decembrie 1997, Dafeki (C-336/94, EU:C:1997:579, punctul 19).

⁹⁵ Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 27), Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 17), Hotărârea din 13 septembrie 2016, Rendón Marín (C-165/14, EU:C:2016:675, punctele 42 și 43), precum și Hotărârea din 2 octombrie 2019, Bajratari (C-93/18, EU:C:2019:809, punctul 26).

⁹⁶ Hotărârea din 2 octombrie 2003, Garcia Avello (C-148/02, EU:C:2003:539, punctul 36), Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctele 23 și 24), Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctul 66), Hotărârea din 12 mai 2011, Runevič-Vardyn și Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, punctul 76), precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 39).

⁹⁷ Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 26), Hotărârea din 22 decembrie 2010, Sayn-Wittgenstein (C-208/09, EU:C:2010:806, punctele 68-70), Hotărârea din 12 mai 2011, Runevič-Vardyn și Wardyn (C-391/09, EU:C:2011:291, punctul 77), precum și Hotărârea din 2 iunie 2016, Bogendorff von Wolffersdorff (C-438/14, EU:C:2016:401, punctul 39).

⁹⁸ A se vedea prin analogie Hotărârea din 14 octombrie 2008, Grunkin și Paul (C-353/06, EU:C:2008:559, punctul 29).

144. În al doilea rând, astfel cum s-a arătat de asemenea deja⁹⁹, drepturile recunoscute resortisanților statelor membre prin această dispoziție îl includ pe cel de a duce o viață de familie normală atât în statul membru gazdă, cât și în statul membru a cărui cetățenie o dețin, cu ocazia întoarcerii în acest stat membru¹⁰⁰.

145. Or, ca urmare a refuzului de a elibera actul de naștere solicitat, soția britanică nu ar fi, în definitiv, considerată mamă în temeiul dreptului bulgar. Astfel, după cum s-a arătat deja la punctul 57 din prezentele concluzii, actul de naștere reflectă în această privință rezultatul stabilirii filiației unei persoane în sensul dreptului familiei de către autoritățile competente. Aceasta ar determina toate consecințele nefavorabile expuse la punctul 62 din prezentele concluzii, rezultat care este de asemenea de natură să descurajeze copilul să se întoarcă în statul membru de origine.

146. În al treilea rând, din cererea de decizie preliminară nu reiese dacă documentul de identitate care poate fi eliberat pe baza actului de naștere ar relua toate datele înscrise în acesta, inclusiv în special numele părinților, sau dacă s-ar limita la datele referitoare la posesor în sens strict. În orice caz, dacă în acest document sau în alte documente de călătorie care îl însoțesc, care servesc la desemnarea persoanelor autorizate să călătorească împreună cu copilul în cauză, este înscrisă doar una dintre cele două femei desemnate ca mamă a copilului în actul de naștere spaniol, acest lucru poate de asemenea să constituie un obstacol în calea dreptului său la liberă circulație. Astfel, pentru motivele expuse la punctele anterioare și după cum a arătat în esență Comisia în procedura în fața Curții, dreptul la liberă circulație în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE implică faptul că copilul trebuie să poată călători cu fiecare dintre părinții săi.

147. Prin urmare, trebuie să se concluzioneze că, în ipoteza în care copilul beneficiază de statutul de cetățean al Uniunii prin intermediul cetățeniei sale bulgare, constituie un obstacol în calea liberei circulații nu numai refuzul autorităților bulgare de a-i elibera un document de identitate bulgar, conform articolului 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38, ci și refuzul de a întocmi un act de naștere bulgar care le desemnează, asemenea celui eliberat de autoritățile spaniole, pe reclamanta din litigiul principal și pe soția sa ca mame ale copilului.

148. În definitiv, eventuala posibilitate a copilului de a obține, pe de o parte, în funcție de voința Regatului Unit de a-i acorda cetățenia¹⁰¹ și, pe de altă parte, de rezultatul negocierilor privind viitoarele relații ale Uniunii cu Regatul Unit, un document de identitate care îi va permite *de facto* să circule și să locuiască liber pe teritoriul Uniunii cu fiecare dintre părinții săi nu poate infirma această concluzie. Pe lângă faptul că această posibilitate este incertă, din considerațiile care precedă rezultă că un obstacol în calea liberei circulații a cetățenilor constă în simplul fapt de a dispune de două documente oficiale cu conținut divergent care atestă același eveniment și inconvenientele majore care rezultă din acesta. Prin urmare, consecințele juridice ale Brexitului, evocate de instanța de trimitere în cadrul celei de a treia întrebări preliminare, nu au incidență asupra soluționării litigiului principal.

⁹⁹ A se vedea în această privință punctele 59 și 60 din prezentele concluzii.

¹⁰⁰ Hotărârea din 7 iulie 1992, Singh (C-370/90, EU:C:1992:296, punctele 21 și 23), Hotărârea din 14 noiembrie 2017, Lounes (C-165/16, EU:C:2017:862, punctul 52), precum și Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 32).

¹⁰¹ A se vedea în această privință nota de subsol 14 din prezentele concluzii.

b) Cu privire la justificarea obstacolelor în calea drepturilor copilului

149. În ceea ce privește, în primul rând, refuzul de a recunoaște filiația și față de mama britanică în scopul întocmirii unui act de naștere bulgar, din considerațiile expuse în partea precedentă¹⁰² rezultă că invocarea identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE poate justifica acest refuz.

150. Dimpotrivă, în ceea ce privește, în al doilea rând, refuzul de a recunoaște filiația în vederea eliberării unui document de identitate în conformitate cu articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38, nu rezultă că un astfel de document, atunci când acesta sau un document care îl însoțește menționează numele părinților pentru a desemna persoanele abilitate să călătorească cu copilul în cauză, poate avea aceleași efecte juridice pe care le are un act de naștere care include această mențiune¹⁰³. Astfel, un document de identitate nu are o funcție probatorie în ceea ce privește filiația unei persoane. Prin urmare, pare exclus ca drepturi sau obligații legate de expresia fundamentală a concepției de familie pe care Republica Bulgaria intenționează să o protejeze să se poată întemeia pe împrejurarea că o persoană este menționată ca părinte al unei minore în documentul său de identitate (sau într-un document care însoțește un asemenea document în scopul călătoriilor). Astfel, înscrierea celor doi părinți menționați în actul de naștere spaniol într-un asemenea document nu poate în niciun caz să modifice concepțiile de filiație sau de rudenie în dreptul bulgar. Singurele obligații instituite pentru Republica Bulgaria în această privință au legătură cu garantarea drepturilor conferite acestui copil de dreptul Uniunii, în special de Directiva 2004/38, care prevede la articolul 4 alineatul (3) obligația de a elibera oricărui cetățean un document de identitate.

151. În aceste condiții, obligația de a înscrie în asemenea documente, exclusiv în scopul garantării exercitării liberei circulații a copilului cu fiecare dintre părinții săi în mod individual, numele celor două femei desemnate ca mame în actul de naștere spaniol nu aduce atingere identității naționale¹⁰⁴.

152. În rest, nici refuzul de a elibera un document de identitate sau un document însoțitor care o desemnează pe reclamanta din litigiul principal și pe soția sa în calitate de părinți ai copilului, autorizați să călătorească cu acesta, nu poate fi justificat¹⁰⁵.

153. Astfel, având în vedere considerațiile expuse la punctul 112 din prezentele concluzii, relația fiecărei mame în mod individual cu fiica sa este protejată de articolul 7 din cartă. A trăi această relație ar fi totuși în mod considerabil mai dificil, în special în cazul unei familii binaționale care are reședința într-un al treilea stat, în cazul în care una dintre cele două nu ar fi autorizată să călătorească împreună cu copilul respectiv din cauza faptului că nu a fost recunoscută în acest scop ca mamă a lui. În aceste condiții, având în vedere lipsa unui impact formal al obligației de a emite documente de călătorie, care să îi permită copilului să călătorească împreună cu fiecare dintre părinții săi, asupra filiației și a instituției căsătoriei în ordinea juridică bulgară, rezultă că refuzul de a elibera astfel de documente depășește ceea ce este necesar pentru păstrarea obiectivelor invocate de Republica Bulgaria.

¹⁰² A se vedea în special concluzia intermediară din cuprinsul punctului 133 din prezentele concluzii.

¹⁰³ A se vedea în această privință punctul 57 din prezentele concluzii.

¹⁰⁴ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 45 și 46).

¹⁰⁵ A se vedea în această privință Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctele 47-50).

154. Aceste considerații, precum și argumentația expusă la punctele 108-115 din prezentele concluzii sunt valabile *mutatis mutandis* pentru toate drepturile care decurg din Directiva 2004/38 și din alte acte de drept derivat care conferă drepturi cetățenilor Uniunii și membrilor familiilor acestora ca urmare a exercitării dreptului de liberă circulație. Rezultă în special că reclamanta din litigiul principal și soția sa trebuie considerate „ascendențele directe”, iar copilul „descendentul [lor] direct”, în sensul articolului 2 punctul 2 literele (c) și (d) din Directiva 2004/38.

155. Din considerațiile care precedă rezultă că, în ipoteza în care copilul are cetățenia bulgară, Republica Bulgaria nu poate refuza eliberarea unui document de identitate și a documentelor de călătorie necesare pentru copilul reclamantei din litigiul principal, în conformitate cu articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38, care să o menționeze pe aceasta, precum și pe soția sa în calitate de părinți ai copilului, pentru motivul că dreptul bulgar nu recunoaște nici instituția căsătoriei între persoane de același sex, nici maternitatea soției mamei biologice a unui copil. Republica Bulgaria nu poate nici să refuze, pentru aceleași motive, recunoașterea legăturilor de rudenie dintre acest copil și cele două femei în vederea aplicării dreptului derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor.

2. Cu privire la atingerea adusă drepturilor reclamantei din litigiul principal

156. Astfel cum s-a amintit la începutul acestei părți, în ipoteza examinată în prezent, reclamanta din litigiul principal este fie mama biologică, fie mama legală a copilului.

157. În această privință, în primul rând, dacă reclamanta din litigiul principal este mama biologică a copilului, nu se poate considera că simpla obligație de a dezvălui această informație în scopul recunoașterii legăturii sale de rudenie cu fiica sa aduce atingere drepturilor recunoscute cetățenilor Uniunii în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE. Astfel, în măsura în care o chestiune nu face obiectul unei armonizări la nivelul Uniunii, această dispoziție nu garantează unei cetățene a Uniunii că deplasarea sa într-un alt stat membru rămâne total neutră în ceea ce privește normele care îi sunt aplicabile în materie¹⁰⁶. Nu se poate considera că orice reglementare a statului membru gazdă al unui cetățean al Uniunii care ar fi mai puțin favorabilă decât cea din statul membru de origine constituie un obstacol în calea liberei circulații¹⁰⁷.

158. În aceste condiții, eventuala atingere adusă dreptului la protecția vieții private sau diferența de tratament în raport cu cuplurile heterosexuale care ar consta în obligația de a dezvălui această informație nu poate fi apreciată în lumina dreptului Uniunii, în special a articolelor 8 și 21 din cartă, ci numai în lumina dreptului (constituțional) național. Astfel, în măsura în care eliberarea actului de naștere nu implică un obstacol în calea liberei circulații, aceasta nu constituie o punere în aplicare a dreptului Uniunii în sensul articolului 51 alineatul (1) din cartă¹⁰⁸.

159. Ceea ce constituie totuși un obstacol în calea liberei circulații a reclamantei este, astfel cum s-a arătat mai sus, nerecunoașterea soției sale în calitate de părinte al copilului¹⁰⁹.

¹⁰⁶ A se vedea, în ceea ce privește articolul 45 TFUE, Hotărârea din 18 iulie 2017, Erzberger (C-566/15, EU:C:2017:562, punctele 34 și 35).

¹⁰⁷ A se vedea în acest sens Concluziile avocatului general Saugmandsgaard Øe prezentate în cauza Gemeinsamer Betriebsrat EurothermenResort Bad Schallerbach (C-437/17, EU:C:2018:627, punctul 51).

¹⁰⁸ A se vedea, *a contrario*, Hotărârea din 18 iunie 1991, ERT (C-260/89, EU:C:1991:254, punctul 43), precum și Hotărârea din 30 aprilie 2014, Pflieger și alții (C-390/12, EU:C:2014:281, punctul 35).

¹⁰⁹ A se vedea în această privință în special punctul 64 din prezentele concluzii.

160. Or, așa cum tocmai s-a arătat, Republica Bulgaria nu este obligată, în temeiul articolului 21 alineatul (1) TFUE, să recunoască filiația astfel cum a fost stabilită în actul de naștere spaniol, chiar dacă aceasta are drept consecință faptul că mamei desemnate ca atare în actul de naștere menționat, care nu este mama biologică a copilului, nu i se recunoaște statutul de mamă în temeiul dreptului bulgar¹¹⁰. Cu toate acestea, prin analogie cu raționamentul expus la punctele 108-114 din prezentele concluzii, Republica Bulgaria trebuie să recunoască soția reclamantei din litigiul principal ca fiind „soția” acesteia, în sensul articolului 2 punctul 2 litera (a) din Directiva 2004/38¹¹¹, precum și „ascendentă directă” a copilului, în sensul articolului 2 punctul 2 litera (d) din această directivă.

161. În al doilea rând, dacă reclamanta din litigiul principal este mama legală a copilului, este, în mod cert, adevărat că aceasta presupune că ea a trebuit să își recunoască în prealabil maternitatea în temeiul articolului 64 din Codul familiei. În această privință, dacă impunerea acestui demers trebuie în mod cert să fie considerată un obstacol în calea dreptului său la liberă circulație¹¹², ea trebuie considerată, în orice caz, și pentru aceleași motive ca cele expuse la punctul anterior, justificată.

3. Concluzie intermediară

162. În ipoteza în care copilul are cetățenie bulgară, Republica Bulgaria nu poate refuza să elibereze, pentru motivul că dreptul bulgar nu recunoaște nici instituția căsătoriei între persoane de același sex, nici maternitatea soției mamei biologice a unui copil, un document de identitate și documentele de călătorie necesare copilului reclamantei din litigiul principal, în conformitate cu articolul 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38, care o menționează pe aceasta, precum și pe soția sa în calitate de părinți ai copilului.

163. Republica Bulgaria nu poate nici să refuze, pentru aceleași motive, recunoașterea legăturii de rudenie dintre copil și mama sa britanică, precum și a statutului acesteia din urmă de „soție” a reclamantei din litigiul principal, în vederea aplicării în special a Directivei 2004/38 și a Regulamentului nr. 492/2011.

E. Cu privire la punerea în aplicare în practică a obligațiilor constatate în litigiul principal (a patra întrebare preliminară)

164. Prin intermediul celei de a patra întrebări preliminare, instanța de trimitere solicită să se stabilească dacă trebuie înlăturat modelul de act de naștere care face parte din legislația națională în vigoare pentru a-l înlocui cu un model care să permită înscrierea a două mame la rubrica „părinți”. Deși acest obstacol în calea punerii în aplicare a hotărârii care urmează să fie pronunțată nu ar trebui să se ridice în ipoteza în care Curtea adoptă abordarea recomandată în prezentele concluzii, instanța de trimitere va trebui totuși – în ipoteza în care copilul are cetățenie bulgară – să rezolve problema practică potrivit căreia întocmirea unui act de naștere bulgar constituie condiția prealabilă eliberării unui document de identitate¹¹³.

¹¹⁰ A se vedea în special concluzia intermediară la punctul 133 din prezentele concluzii.

¹¹¹ A se vedea prin analogie Hotărârea din 5 iunie 2018, Coman și alții (C-673/16, EU:C:2018:385, punctul 51).

¹¹² A se vedea în această privință, în legătură cu consecințele recunoașterii maternității în conformitate cu articolul 64 din Codul familiei, punctele 34 și 63 din prezentele concluzii.

¹¹³ În ipoteza în care copilul nu are cetățenia bulgară, autoritățile bulgare nu sunt competente să îi elibereze un document de identitate în temeiul articolului 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38; a se vedea deja punctul 49 din prezentele concluzii.

165. Cu toate acestea, trebuie subliniat, asemenea Comisiei, că dreptul Uniunii nu impune autorităților bulgare decât o obligație de rezultat în această privință, și anume eliberarea unui document de identitate care să permită copilului să călătorească în mod individual cu fiecare dintre părinții săi. Revine ordinii juridice interne a statului membru atribuția de a stabili modalitățile pentru atingerea acestui obiectiv.

166. În acest context, instanța de trimitere este obligată să ia, în cadrul competențelor care îi revin, toate măsurile generale sau speciale necesare pentru a asigura îndeplinirea acestei obligații, luând în considerare ansamblul normelor dreptului național și aplicând toate metodele de interpretare recunoscute de acesta¹¹⁴. Rezultă că instanța de trimitere trebuie să aibă de asemenea în vedere căi alternative, în măsura în care acest lucru nu conduce totuși la o aplicare a dreptului național *contra legem*.

167. În această privință, pe de o parte, rezultă că un document de identitate poate fi eliberat pe baza unui act de naștere care desemnează numai pe una dintre cele două femei ca mamă, dat fiind că, potrivit explicațiilor guvernului bulgar din ședință, un document de identitate bulgar nu menționează numele părinților. Prin urmare, ar fi suficient să se menționeze cele două femei într-un document de călătorie care însoțește documentul de identitate al unui copil în vederea identificării părinților săi.

168. Pe de altă parte, astfel cum a arătat Comisia în cadrul procedurii în fața Curții, nu pare exclus ca un document de identitate să poată fi eliberat pe baza traducerii certificate în limba bulgară a actului de naștere spaniol. În această privință, trebuie să se arate în special că guvernul bulgar a confirmat că întocmirea unui act de naștere bulgar nu condiționează acordarea cetățeniei bulgare¹¹⁵. Prin urmare, acesta nu este necesar pentru a justifica dreptul copilului de a solicita eliberarea unui document de identitate bulgar, în măsura în care cetățenia sa este stabilită prin alte mijloace, precum dovada filiației biologice față de reclamanta din litigiul principal sau recunoașterea maternității din partea sa, în conformitate cu articolul 64 din Codul familiei.

169. Revine instanței de trimitere sarcina de a verifica ceea ce precedă și de a aplica soluția care este, în opinia sa, cea mai adaptată pentru a asigura efectul deplin al drepturilor conferite reclamantei din litigiul principal și copilului de articolul 21 alineatul (1) TFUE.

VI. Concluzie

170. Având în vedere considerațiile care precedă, propunem Curții să răspundă la întrebările adresate de Administrativen sad Sofia-grad (Tribunalul Administrativ din Sofia, Bulgaria) după cum urmează:

- 1) Un stat membru este obligat, în temeiul articolului 4 alineatul (3) din Directiva 2004/38/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 29 aprilie 2004 privind dreptul la liberă circulație și ședere pe teritoriul statelor membre pentru cetățenii Uniunii și membrii familiilor acestora, de modificare a Regulamentului (CEE) nr. 1612/68 și de abrogare a Directivelor 64/221/CEE, 68/360/CEE, 72/194/CEE, 73/148/CEE, 75/34/CEE, 75/35/CEE, 90/364/CEE, 90/365/CEE și 93/96/CEE, să elibereze unui copil, resortisant al acestui stat membru, al unui cuplu de două femei care sunt desemnate în actul de naștere care a fost eliberat de statul membru de naștere și de reședință în calitate de mame ale acestui copil un document de identitate și

¹¹⁴ A se vedea de exemplu Hotărârea din 19 aprilie 2016, DI (C-441/14, EU:C:2016:278, punctele 30 și 31).

¹¹⁵ A se vedea în această privință punctele 32 și 33 din prezentele concluzii.

documentele de călătorie necesare care să menționeze aceste două femei ca părinți ai acestuia, chiar dacă dreptul statului membru de origine al copilului nu prevede nici instituția căsătoriei între persoane de același sex, nici maternitatea soției mamei biologice a unui copil.

Articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că acest stat membru nu poate nici să refuze, pentru aceleași motive, recunoașterea legăturilor de rudenie dintre acest copil și cele două femei desemnate în calitate de părinți ai săi în certificatul de naștere eliberat de statul membru de reședință în scopul exercitării drepturilor conferite acestui copil de dreptul derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor.

- 2) Articolul 21 alineatul (1) TFUE trebuie interpretat în sensul că un stat membru nu poate să refuze recunoașterea legăturilor de rudenie, stabilite în actul de naștere dintr-un alt stat membru, dintre una dintre resortisantele sale, soția sa și copilul lor în scopul exercitării drepturilor conferite, în ceea ce o privește pe această resortisantă, de dreptul derivat al Uniunii referitor la libera circulație a cetățenilor, pentru motivul că dreptul intern al statului membru de origine al acestei femei nu prevede nici instituția căsătoriei între persoane de același sex, nici maternitatea soției mamei biologice a unui copil. Acest lucru este valabil independent de aspectul dacă resortisanta statului membru în cauză este sau nu mama biologică sau legală a copilului respectiv în temeiul legislației statului membru de origine și al cetățeniei copilului.
- 3) Invocarea identității naționale în sensul articolului 4 alineatul (2) TUE poate justifica refuzul de a recunoaște filiația unui copil față de un cuplu căsătorit de două femei, astfel cum a fost stabilită în actul de naștere eliberat de statul membru de reședință al copilului, în vederea întocmirii unui act de naștere de statul său membru de origine sau de cel al uneia dintre aceste două femei, care să stabilească filiația copilului respectiv în sensul dreptului familiei acestui din urmă stat membru.
- 4) Consecințele juridice ale retragerii Regatului Unit din Uniunea Europeană în temeiul articolului 50 TUE nu au incidență asupra soluționării litigiului principal.